

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

**VYBRANÉ SEGMENTY NEVERBÁLNÍ
KOMUNIKACE V TELEVIZNÍM POŘADU**

UVOLNĚTE SE, PROSÍM

Bakalářská diplomová práce

Lucie Šebestová

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chvojková

Olomouc 2010

Čestně prohlašuji, že jsem vypracovala tuto bakalářskou diplomovou práci samostatně a uvedla zde veškerou použitou literaturu a zdroje. Práce obsahuje 129 186 znaků.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Děkuji Mgr. Petře Chvojkové za cenné poznámky, užitečné rady a čas, který mi tímto věnovala. Rovněž děkuji svým rodičům za podporu a vstřícnost.

Abstrakt

Cílem této práce je analyzovat vybrané segmenty neverbální komunikace užívané moderátorem a jeho hosty v pořadu *Uvolněte se, prosím*. Vybrané prvky neverbálního chování, jimiž jsou mimika, pohyby rukou a paží a proxemika, jsou zde podrobněji popisovány na jednotlivých příkladech vybraných ze tří základních dílů a jednoho ilustračního dílu pořadu. K příkladům užitých neverbálních prvků v komunikaci jsou přiřazeny jejich možné interpretace.

Klíčová slova

Neverbální komunikace, sociální interakce, late (night) show, společenská situace, komunikační akt, kontext komunikace.

Abstract

The work is aimed at analysing the chosen segments of nonverbal communication used by the anchorman and his guests in the TV late (night) show *Uvolněte se, prosím* (*Ease off, please*). Chosen elements of nonverbal behaviour which are the mimicking, hands and arms movements, and proxemics are described here in more details and explained on individual examples chosen from three basic parts and one illustrative part of the show. To the examples of the use of particular nonverbal elements in communication their possible interpretations are adjoined.

Key words

Non-verbal communication, social interaction, late (night) show, social situation, communication act, communication context

OBSAH

1. Úvod.....	7
2. Cíl a metodologie práce.....	8
3. Komunikace.....	10
4. Formát pořadu.....	13
5. Rámec komunikace.....	14
5.1 Společenská situace.....	15
5.2 Komunikační akt.....	20
6. Neverbální komunikace.....	25
6.1 Vymezení neverbální komunikace.....	26
6.1.1 Mimika.....	27
6.1.2 Zraková komunikace.....	28
6.1.3 Gesta.....	30
6.1.4 Haptika.....	30
6.1.5 Kinezika.....	31
6.1.6 Posturologie.....	32
6.1.7 Proxemika, prostorová a teritoriální komunikace.....	33
6.2 Funkce neverbální komunikace.....	34
6.3 Kontext komunikace.....	36
7. Vybrané prvky neverbální komunikace v pořadu <i>Uvolněte se, prosím</i>	39
7.1 Mimika v pořadu <i>Uvolněte se, prosím</i>	40
7.1.1 Oblast čela a obočí.....	41
7.1.2 Ústa.....	45
7.2 Pohyby rukou a paží v pořadu <i>Uvolněte se, prosím</i>	52
7.2.1 Gesta, symboly.....	53
7.2.2 Ilustrátory.....	57
7.2.3 Regulátory.....	67
7.2.4 Adaptéry a afektivní projevy.....	69
7.3 Proxemika v pořadu <i>Uvolněte se, prosím</i>	75
8. Závěr.....	79
9. Seznam literatury.....	82
10. Seznam analyzovaných děl pořadu <i>Uvolněte se prosím</i>	84
11. Seznam obrázků.....	84

1. Úvod

Motto: Oko, do duše okno.

Tato okřídlená fráze s lehkou nadsázkou shrnuje celou teorii neverbální komunikace. Jen s tou výhradou, že by měla být rozšířena i o další části lidského těla, které se také stejnou měrou podílejí na odhalování skutečných myšlenkových pochodů a tedy tvoří ono pomyslné „velké okno do duše“.

I člověk, který je v dnešní době často nazírán jako zdánlivý pán tvorstva, je podřízen jistým biologickým pravidlům stejně, jako kterýkoliv jiný živočich. Homo sapiens rovněž podléhá jistému podvědomému chování stejně jako zvířata svým pudům a reflexům. Toto chování se projevuje mimo jiné nekontrolovanými pohyby svalů, držení těla, či gesty atd. Všechny tyto aspekty každodenního chování vypovídají o mnohém, i když o to lidé často opravdu nestojí.

Dobrym příkladem mohou být detektivní filmy – jedna židle ve volném prostoru osvětlená přímým světlem a na ní je vyslýchán podezřelý. V popsaném případě se jedná nejen o verbální výslech, jak také samotný název napovídá, ale také o jistý nátlak na neverbální chování. Ač se může podezřelý snažit rétoricky přesvědčit sebevíc, zároveň bude podkrývat systém nepatrných tělesných signálů, jako mohou být drobné svalové záškuby, či přímo mimika a velká gesta. Toto vše může mnohé prozradit a vypovědět o pravdivosti přesně opačné výpovědi, než kterou podezřelý provedl ústně.

Důležité je jediné, být pozorný a vnímavý vůči řeči těla. Což platí všeobecně a může to usnadnit mezilidskou komunikaci (nejen v policejní praxi).

Neverbální komunikace byla dlouho opomíjena, ač právě tato složka mezilidské komunikace se vyvíjela mnohem dříve než složka řečová. V současné době jsou velmi oblíbené kurzy, které se neverbální komunikací zabývají. Člověk pomalu začíná chápat, jak je řeč lidského těla pro naši komunikaci důležitá a někdy dokonce i důležitější, než její verbální doprovod.

Tento typ dorozumívání lze pozorovat v jakémkoli mezilidském kontaktu; uplatňuje se tedy i v médiích, respektive v takových pořadech, kde dochází ke kontaktu více lidí. Tato práce je věnována televiznímu pořadu herce a moderátora Jana Krause *Uvolněte se, prosím*. Samotný pořad má určitý formát a pevný rámeček, který dotváří moderátor svým osobitým vystupováním.

I v tomto pořadu se odvíjí komunikace jak verbální tak neverbální. Komunikace jako taková je zde navíc ovlivněna často kontroverzností diskutovaných témat a neustálým „dohledem“ diváků. A proto je tento pořad velmi zajímavým portfolioem pro pozorování neverbálního chování jak moderátora, tak jeho hostů.

2. Cíl a metodologie práce

Cílem této práce je analyzovat vybrané neverbální prostředky užívané v pořadu *Uvolněte se, prosím* jeho moderátorem a hosty pořadu. Nejdříve je charakterizován rámec společenské situace a jsou popsány prvky, které se v něm nacházejí. Na jejich obecné vymezení je navázáno jejich aplikací do formátu pořadu *Uvolněte se, prosím*. Jako základní jednotka komunikační situace je dále vymezen komunikační akt. I v tomto případě jsou jeho jednotlivé segmenty popsány a aplikovány do rámce pořadu.

Následuje charakteristika neverbální komunikace a jejich jednotlivých segmentů, které lze pozorovat v komunikačním aktu. Ze segmentů neverbální komunikace jsou potom vybrány konkrétní projevy, které jsou podrobněji demonstrovány na příkladech z pořadu – tedy na neverbálním chování moderátora a jeho hostů.

Pro tuto práci jsou relevantní následující projevy neverbální komunikace: **mimika, pohyby rukou a paží, proxemika**. Tyto segmenty neverbálního chování jsou řazeny podle významu, který se jim při přímé komunikaci tváří v tvář běžně přikládá – největší důraz bývá kladen na mimiku, dále na pohyby rukou (a paží) a následně je teprve brána v potaz posturika a proxemika.¹ Tyto složky neverbální komunikace byly vybrány jednak pro svůj vysoký význam při komunikaci, což se týká především mimiky a pohybů rukou a paží, ale též byly zvoleny proto, že nepodléhají tak výrazně interpretaci; lze je tedy popisovat s vyšší mírou objektivit. Ve vybraném typu televizního diskusního pořadu – talk show jsou též dobře pozorovatelné, což znamená, že jsou zde nejčastěji a nejvýrazněji zastoupeny.

Vybrané prostředky neverbální komunikace jsou dále demonstrovány na konkrétních příkladech. Pro mikro-orientované pozorování zabývající se interakcemi a neverbálním chováním moderátora a jeho hostů jsou jako základ zvoleny tři díly pořadu *Uvolněte se, prosím* (jako ilustrační příklad v případě kulturních specifík je použit díl s hosty **Jiřím Macháčkem a Kabirem Bedim** z 10. 10. 08). Pozornost analýzy je zaměřena primárně k prvním dvěma hostům, kteří jsou vzhledem k formátu light (night) show (viz níže) pro pořad stěžejní.

¹ MIKULAŠTÍK, M. Komunikační dovednosti v praxi (2003). s. 124.

Jedná se o následující díly, které jsou dále charakterizovány po tématické stránce vzhledem k nutnému dokreslení kontextu pozorované komunikace.

- **03. 04. 09 Kateřina Jacques, Marek Taclík, Tomáš Horych (41:55 min)**

Tento díl pořadu je výrazný především rozhovorem s poslankyní a místopředsedkyní Strany zelených Kateřinou Jacques na téma biomasa. Dochází zde k zajímavé komunikační situaci obsahující jak moderátorův nátlak, tak i političčiny úhybné manévry. Tento rozhovor měl dalekosáhlejší dopad. Byl rozebírán v médiích a spojován s faktem, že právě Strana zelených prosadila dotaci pro ty, kteří biomasu užívají jako topivo.

Následující rozhovor s velmi uvážlivě vyhlížejícím a také reagujícím hercem Markem Taclíkem se soustředí na osobní téma jeho života bez závazku.

Třetím hostem je Tomáš Horych – mistr světa a český rekordman v počtu odeslaných SMS.

- **18. 12. 09 Eliška Kaplicky Fuchsová, Zbigniew Czendlik, Alena Křest'anová (42:08 min)**

Prvním hostem je manželka zesnulého architekta Jana Kapilckého – Kaplicky Fuchsová. Tématem rozhovoru je dokument, který paní Kaplicky Fuchsová původně chtěla točit o stavbě pražské Národní knihovny, ovšem nakonec je spíše smutným popisem peripetií, které ústí v zamítnutí celého projektu. Naráží se také na okamžik seznámení této mladé dokumentaristky se světoznámým architektem. Paní Kaplicky Fuchsová působí během celého pořadu velmi klidně a vyrovnaně.

Druhým hostem je Zbigniew Czendlik, který je již poměrně známý z českých médií. Jedná se o polského kněze prosazujícího otevřený modernistický přístup k víře. Od otázek týkajících se jeho převedení z Polska do České republiky moderátor zamíří k tématu celibátu, tedy k „*souboji s pokušením*“. Je patrné, že tyto otázky nejsou Czendlikovi kladeny poprvé – reaguje přirozeně.

Posledním hostem je Alena Křest'anová, která je zakladatelkou první české školy pro králíky.

- **27. 07. 07 Jiří Čunek, Jiří Berousek, Michaela Salačová (38:10 min)**

Jako první se představuje v té době starosta Vsetína a senátor Jiří Čunek. Tématem rozhovoru s tímto kontroverzním politikem je vystěhovávání Romů z centra Vsetína, dávky, finanční pomoc neplatičům a nepřizpůsobivým, stejně jako finanční výpomoc vsetínským hokejistům. Samozřejmě není opomenuta údajná aféra s jeho sekretářkou. Jako politik se Jiří Čunek snaží působit sebevědomě a důvěryhodně, moderátorovi se snaží obratně sekundovat, přestože se jedná o poněkud nepříjemná témata.

Dalším hostem je Jiří Berousek ze slavného cirkusového rodu. Nepřichází sám, doprovází ho medvědice Máša. V tomto případě je komunikace mezi hostem a moderátorem narušována právě přítomností medvědice. Velká část jejich rozhovoru se váže k tomu, co Máša dělá, jak se pohybuje v prostoru, jak se sápe po Jiřím Čunkovi a ničí schody na pódiu atd.

Jako poslední host přichází Michaela Salačová, bývalá Miss České republiky a současná DJka.

3. Komunikace

V této kapitole je definován pojem komunikace. V návaznosti na vymezení pojmu je vybrán ten přístup a definice komunikace, které nejvíce vyhovují záměru práce. Dále se kapitola věnuje sociální interakci, kterou se snaží konfrontovat s pojmem komunikace. V závěru této části práce vyplynou z výše zmíněných vymezení komunikace a sociální interakce závěry, které lze aplikovat také na pořad *Uvolněte se, prosím*.

Za etymologický základ slova komunikace se považují dva latinské výrazy. *Communicatio*, tedy „vespolné účastnění“² a *communicare* neboli „činit něco společným, společně sdílet.“³

Komunikaci nelze komplexně charakterizovat jednou definicí. Vymezení tohoto pojmu se liší vzhledem k vědnímu oboru, který se jím zabývá, a to od kybernetiky až po lingvistiku. Definice, které jednotlivé obory užívají, jsou variovány podle teoretického rámce, ze kterého vycházejí, a v souladu s nímž také kladou důraz na určité aspekty.

Z technického hlediska lze u vymezení komunikace upřednostnit aspekt dopravy: „komunikace je prostor vymezený pro spojení dopravními prostředky, dopravní cesta.“⁴ Na tomto vymezení lze stavět dále a zdůraznit fakt, že jsou zde dopravovány respektive přenášeny jisté produkty: „komunikace je proces přenosu a výměny sdělení – informace mezi různými systémy nebo subsystému v rámci daného systému.“⁵ Zde je již uveden další podstatný prvek komunikace – informace – tedy jakýsi artefakt, který je přenášen. Na tento prvek komunikace se dále zaměřuje definice pojímající komunikaci z mediálního hlediska: „komunikace je produkce a výměna sdělení, zejména významů sdělení prostřednictvím

² VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 25.

³ Tamtéž s. 25.

⁴ KRAUSE, J. a kol. Nový akademický slovník cizích slov A-Ž (2005). s. 426.

⁵ OSVALDOVÁ, B.; HALADA, J. a kol. Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace (2007). s. 106.

znakových systémů.“⁶ Na bázi čistě společenské lze potom komunikaci vnímat jako: „sdělování (přenos informací či výměna názorů) v rámci společenského (sociálního) kontaktu (dotyku).“⁷

Vzhledem ke stanovenému tématu lze právě posledně zmíněnou definici komunikace považovat za nejuvěstičnější. Jedná se o Lamserovo pojetí komunikace, kdy jde o sdělování určitých informací při sociálním kontaktu; jedná se o tzv. **sociální komunikaci** zabývající se výhradně komunikací mezilidskou.⁸

Pro lidský živočišný druh je přirozené žít ve společenstvích a vytvářet tak sociální prostředí. Jestliže lidé spolu žijí, potom musí také na sebe navzájem reagovat, dorozumívat se a komunikovat. Na základě toho mohou kooperovat a spoluvytvářet vlastní kulturu. Tato mezilidská komunikace je úzce spjata s pojmem **sociální interakce**; etymologicky je pojem sociální interakce odvoditelný od latinských slov „inter“ – mezi a „ago“ – jednání.⁹ Vybíral¹⁰ sociální interakci přirovnává ke vztahu. V zásadě se jedná o proces, ve kterém se jedinci vzájemně stimulují a následně pak na sebe také reagují, čímž se rozvíjí řetězec vzájemných akcí a reakcí. Do sociálních interakcí vstupuje každý lidský jedinec denně, přičemž jeho reakce na okolí strukturuje dále jeho vlastní chování.

Reifová¹¹ dodává, že podstatou sociální interakce je samotná komunikace a cílem interakce je pak ovlivnění jednání druhé osoby. Sociální interakci lze tedy považovat vzhledem ke komunikaci za obecnější pojem. Ovšem mezi **komunikací** a **sociální interakcí** se nachází velmi tenká hranice. Interakce je charakterizována jako vzájemné působení individuů, což ovšem vystihuje i podstatu komunikace. Jestliže se setkají dva lidé, automaticky vzájemně reagují na svou přítomnost. Důležité je, že jestliže tito dva jedinci na sebe reagují, tak nejen že se na něčem spolupodílejí, navzájem se sdílejí a činí něco společného¹², ale také si zmíněnými činnostmi navzájem něco sdělují, tedy vysílají informace, což je samotným základem komunikace.¹³

Komunikace a sociální interakce se tedy mohou překrývat. Dokládá to také Watzlawick¹⁴ a přímo tvrdí, že není možné nekomunikovat. V rozhovoru pro Journal of

⁶ REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace (2004). s. 98.

⁷ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 9.

⁸ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 20.

⁹ REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace (2004). s. 90.

¹⁰ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 19.

¹¹ REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace (2004). s. 90.

¹² KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 20.

¹³ „Charakterizujeme [...] sociální komunikaci jako sdělování informací v sociálním chování a sociálních vztazích lidí.“ [JANOŠEK, J. Sociální komunikace (1968). s. 22]

¹⁴ WATZLAWICK, P. Pragmatika lidské komunikace : Interakční vzorce, patologie a paradoxy (1999). s. 43.

Communication¹⁵ tuto tezi Watzlawick dokládá vlastní zkušeností.¹⁶ Na tomto příkladě Watzlawick ukazuje, že lze veškeré lidské jednání v blízkosti jiných osob postavit na roveň komunikace, protože vždy dochází k reakci na blízkost druhé osoby a vždy dochází k přenosu nějakého sdělení. Andrejevová¹⁷ také považuje interakci a komunikaci za organicky propojené pojmy. Rozlišuje sociální interakci a komunikaci jako jednotlivé aspekty sociálního styku, tedy bezprostředního kontaktu dvou a více lidí.¹⁸ Sociální styk má podle Andrejevové tři základní funkce:

- **Komunikační funkci:** kdy se vyměňují „*představy, ideje, nálady, pocity [...] v průběhu vzájemné činnosti lidí.*“¹⁹ Přičemž Andrejevová zdůrazňuje oboustrannost těchto aktivit, tedy nejen na straně hovořícího, ale také na straně naslouchajícího.
- **Interakční funkci:** kdy se jedná o „*výměny aktivit a bezprostřední organizaci společné činnosti.*“
- **Perceptivní funkci:** kdy se jde o vnímání a poznávání se navzájem v sociálním styku.

Komunikace a interakce jsou tedy dva velmi těsně provázané procesy. Protože vzájemné reagování jedinců, za což je interakce považována, zahrnuje vždy alespoň malou míru informování. I zde je podle Andrejevové²⁰ interakce chápána jako organizace činnosti jedinců a pak musí mezi nimi proběhnout alespoň malé množství informací byť jen o tom – jak vlastně tuto aktivitu organizovat. Toto potvrzuje také Nakonečný, když říká, že sociální interakce je vždy také komunikací, protože zde dochází ke sdělování nějakých informací.²¹

V pořadu *Uvolněte se, prosím* na sebe moderátor se svými hosty vzájemně reagují; vyměňují si sdělení, což vypovídá o probíhajících sociálních interakcích a o komunikaci jako takové. Podle Andrejevové²² jsou zde tedy uplatněny veškeré funkce sociálního styku, který zde bezpochyby probíhá. Moderátor si s hosty při vzájemném kontaktu vyměňuje informace.

¹⁵ WILDER, C. From the Interactional View : A Conversation with Paul Watzlawick (1978). s. 8

¹⁶ Watzlawick zde uvádí případ svého pobytu na sympoziu, kde všichni jeho účastníci byli ubytováni v bungalovech. Bungalovy měly velmi tenké zdi a proto bylo vše velmi dobře slyšet z jedné místnosti do druhé. Když se vrátil Watzlawickův kolega do bungalovu a domníval se, že ve druhé místnosti nemůže nikdo být, choval se zcela přirozeně a začal si trénovat stepařské kroky. Ve stejnou chvíli se ale v oddělené místnosti snažil odpočívat Paul Watzlawick. Zůstal ve své místnosti, a to do té doby, než jeho kolega odešel. Svým jednáním Watzlawick reagoval na přítomnost svého kolegy a i když se s ním nedostal do přímého kontaktu, komunikoval svou nepřítomností, protože nechtěl svého kolegu přivést do rozpaků.

¹⁷ ANDREJEVOVÁ, G. M. Sociální psychologie. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 11.

¹⁸ Tamtéž s. 11.

¹⁹ Tamtéž s. 12.

²⁰ Tamtéž s. 12-13.

²¹ NAKONEČNÝ, M. Lexikon psychologie (1995). s. 292.

²² ANDREJEVOVÁ, G. M. Sociální psychologie. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 12–13.

Na pódiu tak dochází k bezprostřední činnosti – jejich konverzaci, která je jejími účastníky organizována. A při této činnosti se její účastníci navzájem poznávají a vnímají.

4. Formát pořadu

Pořad *Uvolněte se, prosím* je koncipován podle formátu tzv. late (night) show. Jedná se o pořady vysílané večer, které jsou natáčeny v divadelních prostorách za přítomnosti diváků. Pořad je úzce propojen s osobou moderátora; rozhovory nejsou dopředu detailně připravovány a moderátor tedy musí být schopen improvizace.

Tento formát také odpovídá tzv. talk-show, kterou lze definovat jako: „*pořad, jehož hlavní součástí je interview s osobnostmi, které jsou předmětem obecného zájmu*“²³, jde tedy především o atraktivitu rozhovoru.

Přímou předlohou pro pořad *Uvolněte se, prosím* se stala americká *Late show with David Letterman*, jejíž moderátor David Letterman je typově velmi blízký Janu Krausovi – oba muži jsou podobného věku, vystupují podobným způsobem – s ironií a nadsázkou komentují aktuální události a nevyhýbají se svým hostům klást jakékoliv otázky.

Také struktura pořadu je podobná. Jan Kraus stejně jako Letterman vede na začátku krátký monolog, kterým glosuje současné dění. Oba pořady doprovází hudební skupina. Scéna je v obou případech rozestavena stejně; Letterman sedí za stolem, k němuž jsou z boku přisunuta křesílka pro hosty.

Pořad České televize *Uvolněte se, prosím* se vysílá od 19. listopadu 2004 vždy v pátek.²⁴ Natáčení probíhá v pražském divadle Ponec; celé představení trvá zhruba jednu hodinu a třicet minut, pro televizní pořad je pak vytvořen zhruba 40minutový sestřih.

Pořad je uveden znělkou – moderátor se v dětském autíčku projíždí Prahou, až dojde k divadlu. Na znělkou navazuje příchod moderátora do studia. V úvodu proběhne moderátorův monolog určený přímo publiku, tzv. „*osobní deník*“²⁵, kde moderátor ironicky reaguje na současné dění. Poté usedá za stůl a opět reaguje na uplynulé události – tzv. „*co nám přinesl tento týden*“²⁶, jak tomu je např. v analyzovaném díle ze 03. 04. 09, nebo na tomto místě čte z diváckých dopisů, či úryvky z internetu, jako např. v díle z 18. 12. 09.

²³ OSVALDOVÁ, B., HALADA, J. Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace (2007). s. 209.

²⁴ MATÁSKOVÁ, S. *Ceskatelevize.cz* [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-07]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10266784042&day=1266534000&time=21:35&ch=1&vs=0=oporadu>>.

²⁵ KRAUS, J.; STINGLOVÁ, M.; HÁJKOVÁ, D. *Uvolněte se, prosím*. s. 11.

²⁶ Tamtéž s. 11.

Specifické jsou pokyny moderátora pro kapelu, kterými vyjadřuje své příkazy. Při příchodu na jeviště mávne rukou na znamení ukončení úvodní znělky, což lze pozorovat ve všech třech analyzovaných dílech. S hudebním doprovodem pracuje také před uvedením prvního hosta, kdy takto ukončuje úvodní monologickou část pořadu. Ve vánočním díle (18. 12. 09) tématicky zvoní zvonečkem, jehož zvuk naznačí zakmitáním ruky. V dalším analyzovaném díle pořadu (03. 04. 09) si se slovy: „*to by bylo dámy a pánové pro dnešek všechno*“ oběma dlaněmi přejeđe po nose, naznačuje smrkání, přičemž opět zazní doprovodný zvuk. Podobný posunek, který má explicitně naznačit ukončení úvodní části pořadu, je použit i v dalším díle (27. 07. 07), kdy za hudebního doprovodu piána přejeđe rukou po stole, jako by z něho smetl již přečtené události.

Následuje uvedení prvního hosta. Pro pořad mají stěžejní význam první dva hosté; jedná se většinou o známé osobnosti ze světa kultury či politiky. Třetím hostem je zpravidla někdo, kdo je zajímavý, ovšem ne známý z veřejného života. Jedná se o různé rarity a zajímavosti, například jako třetí host je v pořadu z 18. 12. 09 představena Alena Křesťanová, která založila první českou školu pro králiky.

Celý pořad hudebně doprovází syn moderátora David Kraus se svou kapelou; hrají znělky na úvod pořadu a v přelomech mezi jednotlivými hosty – tyto znělky někdy též tématicky přizpůsobují přicházejícím hostům. Výrazné je to zvláště v případě dílu, kde byl hostem Kabir Bedi – představitel známého Sandokana – zde je hrána úvodní melodie tohoto seriálu. Také v případě Jiřího Berouska má hudební doprovod při jeho příchodu melodii navozující pocit cirkusového prostředí. David Kraus v některých sestřizích představení také přímo v pořadu se svou kapelou zpívá; je tomu tak například v díle z 27. 07. 07 před uvedením třetího hosta.

V pořadu je používána také projekce v podobě velké plazmové obrazovky, na které moderátor předvádí fotografie, nebo ukázky. V díle (18. 12. 09) s hostem paní Kaplicky Fuchsovou sledují diváci úryvky z jejího dokumentu a krátké video s její malou dcerkou.

5. Rámec komunikace

V následujících dvou podkapitolách se věnuje pozornost rámci komunikace; postupuje se od obecnější společenské situace ke komunikačnímu aktu, který je již zaměřen přímo na samotný proces komunikace. Společenská situace je tak plněna jednotlivými komunikačními akty.

Obě kapitoly vycházejí z Lamserova²⁷ členění. Lamserovo schéma společenské situace popisuje všechny složky nacházející se v pořadu a prostřednictvím tohoto schématu lze tedy velmi dobře demonstrovat uspořádání pořadu. V návaznosti na Lamserovo vymezení společenské situace se následující kapitola opírá o tohoto autora. Systematicky a logicky řadí Lamser²⁸ do komunikačního aktu jednotlivé prvky, které lze zřetelně oddělit od předešlého pojmu – společenské situace – a dále na nich demonstrovat uspořádání komunikace v pořadu. Jednotlivé prvky společenské situace a komunikačního aktu se aplikují na výše zmíněné konkrétní díly pořadu.

5.1. Společenská situace

Lamser definuje společenskou situaci jako sociologický termín, který „zachycuje jednotlivé osoby nebo společenské útvary různé velikosti v jejich dynamice a prostorové konfiguraci“.²⁹ Odvolává se na vymezení pojmu situace v různých jazycích, která mu zpravidla přisuzují prostorový aspekt, určité umístění a situování.

Společenská situace dále zahrnuje jednotlivé komunikační akty (viz níže).

Za prvky společenské situace Lamser³⁰ označuje:

- **Prostor:** jedná se o umístění společenské situace v prostoru. Tento prostor může mít různou velikost. Podle Lamsera ho lze měřit „*délkovými, plošnými a objemovými měrami*“³¹, přičemž podle jeho rozlohy rozlišuje tři základní typy situací: mikrosituace, mezosituace a makrosituace. Zcela logicky lze poskládat příklady takovýchto situací od nejmenších prostorových rozmístění po ty největší: byt – pokoj, budova školy – tovární hala, město – situace celých států. S prostorem do jisté míry souvisí také dynamika celé společenské situace. V panelovém bytě u televize bude mít situace jistě nižší dynamiku, než v tělocvičně v budově školy, kde budou trénovat volejbalistky.

Prostor je také jistým způsobem organizován. Např. byt je členěn na ložnici, koupelnu atd. Toto členění samo o sobě upravuje také další prvky situace; vytváří různé vzdálenosti mezi objekty a subjekty, zařízením a aparaturou. Stejně tak lze v prostoru mluvit o míře hustoty – zařízení, aparatur atd.

Při analyzování se může parametr prostoru kombinovat s dalšími prvky; prostor x zařízení, prostor x aparatura. Dále je možná analytická kombinace prostor x lidé a to i včetně

²⁷ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 81–95.

²⁸ Tamtéž s. 11.

²⁹ Tamtéž s. 82.

³⁰ Tamtéž s. 82–93.

³¹ Tamtéž s.84.

společenských kontextů, stejně jako kombinace prostor x společenské útvary různých velikostí a druhů.

Uvolněte se, prosím: Podle Lamserova dělení lze prostor pořadu zařadit na pomezí mikrosituace a mezosituace. Vzhledem ke komunikaci pouze mezi moderátorem a hostem se celá společenská situace odehrává pouze na pár metrech čtverečních; zpravidla pouze v prostoru pohovky, na kterou usedá host, umístěné vedle masivního stolu, za kterým sedí moderátor. Jen výjimečně se hosté pohybují také v prostoru před stolem a pohovkou. Vzhledem k divadelnímu sálu, kde se celý pořad natáčí a kde je přítomno také početné publikum, lze však hovořit také o mezosituaci. Ovšem obě situace se vyznačují velmi nízkou dynamikou.

Divadelní sál je rozdělen na hlediště a jeviště. Do hlediště zamíří kamera spíše výjimečně; tedy nelze přesně popsat, jak je koncipováno, což ale vzhledem k zaměření práce není podstatné. Jeviště je rozděleno na dvě části. Levá část (z pohledu diváka) je vyvýšeným podiem pro kapelu, která pořad doprovází. Na pravé straně jeviště se nachází rovněž o dva schody vyvýšené pódium, na kterém je umístěna rudá pohovka, masivní dřevěný stůl a za ním kožená židle. Na jeviště se vchází zpoza skleněné zástěny, která je umístěna mezi oběma vyvýšenými pódii.

Na začátku pořadu přichází moderátor a stoupá si před vyvýšená pódia, ocitá se tak ve volném prostoru přímo před diváky. Už při příchodu sem zdraví obecenstvo, pak mávnutím ruky dává pokyn kapele, aby přestala hrát úvodní znělku. Usedá za masivní dřevěný stůl, kde je většinou po celou dobu pořadu. Jednotliví hosté přicházejí postupně. Nově příchozímu je vždy uvolněno místo na pohovce hned vedle stolu, aby byl co nejbližší moderátorovi.

Přímo při rozhovoru moderátora s jednotlivými hosty se prostor jejich komunikace zužuje na vzdálenost mezi jednotlivými osobami. Této práci s prostorem při komunikaci je vyčleněna specifická část neverbálního chování – tzv. **proxemika**. Tato složka neverbální komunikace je významným nositelem informací, a proto se k ní přihlíží detailněji níže.

- **Zařízení:** může být chápáno jako „*dílo člověka*“³², tedy jakýkoliv lidský materiální výtvar. Jedná se o poměrně stabilně instalované prvky situace. Ovšem stabilita je zde chápána v souvztažnosti k prostoru, tedy je relativní povahy; například nábytek v pokoji lze sice přemístit, ovšem neděje se tak často. Zařízení je také chápáno jako výsledek architektonického řešení budov za určitým účelem.

³² LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 86.

Uvolněte se, prosím: Za zařízení relevantní pro záměr této práce je považován především nábytek v prostoru, kde dochází ke komunikaci mezi moderátorem a jeho hosty.

Výrazným prvkem je červeně zbarvená pohovka, která je umístěna na vyvýšeném podiu stejné barvy. Pohovka se stala do jisté míry symbolem pořadu; měla by být alegorií uvolnění, pohody a relaxace. Což je ovšem v příkrém rozporu s její barvou – červená barva „vyvolává podráždění.“³³ DeVito³⁴ v souvislosti s touto barvou dodává, že bylo prokázáno, že se při červeném světle zrychluje dýchání a také mrkání očních víček, což také svědčí o určitém dopadu této barvy na lidskou psychiku.

Pohovka je umístěna vedle masivně působícího dřevěného stolu, za nímž sedí během pořadu moderátor. Čelní deska stolu má výplň, což znamená, že dolní část moderátorovy postavy je zakryta. Stůl odděluje moderátora od jeho hostů, dává mu pocit jisté distance – tvoří mezi ním a jeho hosty přirozenou bariéru. Uvedené aspekty společenské situace jsou spjaty s neverbální komunikací, především pak s **posturologií**, kterou toto rozmístění nábytku do jisté míry formuje.

Za pohovkou a stolem je umístěna plazmová televizní obrazovka, na které jsou během pořadu přehrávány ukázky související s určitým hostem, jako je tomu např. při rozhovoru s Eliškou Kaplický, kdy se přehrávají úseky jejího dokumentárního filmu o stavbě Národní knihovny.

Pozadí jeviště pak tvoří prospekt stylizovaný do podoby výhledu z okna na noční rozzářené velkoměsto.

- **Aparatura:** zahrnuje materiální prvky, které se vyznačují svou pohyblivostí, např.: nástroje, jejich pohyblivé části, psací potřeby aj. Lidé přímo aparaturou manipulují, což je hlavní rozdíl mezi ní a staticky pojímaným zařízením, kterým je naopak člověk ovlivňován.

Lamser³⁵ klade důraz na vazby mezi aparaturou a člověkem. Mohou zde probíhat informace, buď jen jednosměrně, nebo může být zahrnuta i zpětná vazba. Vazbou také míní manipulaci aparaturou, ve velké většině se pak jedná o nářadí a nástroje.

Uvolněte se, prosím: Na stole jsou postaveny skleničky s vodou, kterými je manipulováno. Moderátor rovněž používá papír se svými poznámkami. V pořadu s hlavním hostem Kabirem Bedim je jako aparatura užívána například také vodní dýmka a indický turban.

³³ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 137.

³⁴ Tamtéž s. 137.

³⁵ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 87.

- **Subjekt-původce:** člověk, či větší počet lidí. Významným aspektem je hustota a rozmístění lidí v prostoru. S hustotou zalidnění souvisí společenská izolace při nízké hustotě, či společenská participace při hustotě vyšší.

Subjekty jsou hlavními hybnými prvky, vdechují život svou činností ostatním prvkům situace. Tuto činnost lze rozlišovat na izolovanou a návaznou. Izolovaná činnost je samostatná práce jednotlivce. Naopak činnost návazná již označuje aktivitu skupinovou. I zde se dají vyčlenit její dva typy; přímá návaznost, kdy více lidí bezprostředně spolupracuje, nebo nepřímá, v případě jisté posloupnosti spolupráce – jeden dělník vyrobí část stroje, druhý dělník ho dotvoří. Subjekty představují nositele cílů, tedy určitých motivů jejich jednání. Snaha po dosažení těchto cílů dává dynamiku společenské situaci.

Uvolněte se, prosím: Z hlediska hustoty rozmístění lidí v prostoru lze uvažovat dvojím směrem. Na jevišti a v jeho prostoru pro tuto práci stěžejním se nachází moderátor a jeho hosté, na konci pořadu tedy celkem čtyři lidé. Ovšem v širším slova smyslu, pro tuto práci již ne tak důležitém, se na pódiu nachází také kapela Davida Krause a pak samozřejmě diváci v hledišti. Obecně lze říci, že se jedná o vysokou hustotu, ovšem přímo vzhledem ke komunikaci mezi moderátorem a jeho hosty tato hustota relativně klesá; stále je však dobře pozorovatelná společenská participace.

Diskuze se podle Lamserovy charakteristiky označuje za aktivitu skupinovou – tedy návaznou a přímou – podílí se na ní více lidí, a tedy se rozhodně nejedná o činnost izolovanou.

Hlavním subjektem je moderátor Jan Kraus, jehož náplní je diskutovat s hosty a jehož pomyslný cíl se rozkládá na jednotlivé komunikační akty, které jsou uskutečňovány vzhledem k jednotlivým konkrétním záměrům. A ty jsou dále zahrnuty v jeden obecný cíl, tedy pobavit publikum.

- **Objekt:** prvek situace, na který působí svou činností subjekt a spojuje s ním určitý cíl. V určitém časovém úseku proběhne činnost, která pozmění objekt. Průběh činnosti je podle Lamsera³⁶ doprovázen také přenosem informací. Jedná se o informace rezervní, tzn. objevující se na počátku situace – vědomostní portfolio vnesené sem subjektem – a informace průběžné, tzn. vycházející z objektu, aparatury, prostorových dispozic a jsou přijímány subjektem.

Uvolněte se, prosím: Přestože v průběhu pořadu proudí velké množství informací, nelze přesně, jak stanovuje Lamster, určit objekt. Nic zde není pozměněno v čase činností

³⁶ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 93.

přítomných lidí. Pouze zcela abstraktně lze za objekt považovat mínění diváků o moderátorovi a jeho hostech, což může být opravdu díky rozhovoru pozměněno. Jinak se ale tato situace může považovat za tzv. bezobjektovou.³⁷

Dále Lamser³⁸ zmiňuje také specifické komunikační situace, u nichž je kladen důraz přímo na jejich komunikační funkci. Rozlišuje **volnou** a **uspořádanou** koncepci situace. Podle vzniku pak i situace **spontánní** a **záměrné**. Komunikace může probíhat **tváří v tvář**, či **na dálku**.

Pro tuto práci je relevantní rovněž časový parametr komunikace, nebo-li doba jejího sociálního kontaktu, protože se jedná o činnost, která probíhá v čase. Podle doby trvání lze mluvit o kontaktu **letmém** až **dlouhodobém** a dle frekvence je pak kontakt rozlišován na **jednorázový** až **opakovaný**.

V pořadu *Uvolněte se, prosím* se jedná o komunikační situaci uspořádanou a prostorově i jinak předem koncipovanou, což souvisí s pevně daným formátem pořadu. Celá komunikace se odehrává za jistým záměrem. Přestože by se mohlo zdát, že reakce hostů a moderátora jsou do jisté míry spontánní akcí, tak je neustále nutné mít na zřeteli, že primární funkce celého pořadu je spjata s formátem talk show, se záměrem pobavit.

Uspořádanost komunikační situace lze rozlišovat na divadelní uspořádání a jevištní uspořádání, kdy je tvořena další specifická komunikační situace. Z hlediska divadelního uspořádání je komunikace přísně uspořádaná. Diváci jsou usazeni na určená sedadla, čímž je do jisté míry oslabena zpětná vazba. Ovšem přímo v televizním vysílání pořadu divadelní prostor, respektive hlediště není vidět.

Divadelní prostředí, kde se komunikace mezi hosty a moderátorem v širším rámci odehrává, je možné charakterizovat následujícími parametry divadelní (sálové) komunikační situace. Kontakt mezi herci a publikem je přímý, ale s různě velkým odstupem. Smyslové orgány zastupují hlavně zrak a sluch. Vůdčí je komunikátor (na jevišti), v případě pořadu moderátor a hosté, okolí dotváří obecenstvo. Dominantní směr komunikace je od komunikátora k obecenstvu, kdy zpětná vazba je spíše omezena a především formalizována (např.: v podobě potlesku).

Na scéně se podle Lamserova³⁹ členění mezilidské komunikace odehrává **komunikace uspořádané malé skupiny s přímým kontaktem**. Uspořádání je dáno především tvarem stolu, „*čímž se také předurčuje společenská situace*“.⁴⁰

³⁷ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 83.

³⁸ Tamtéž s. 97.

³⁹ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 104–105.

Komunikační kanály⁴¹ zde představují především lidské smysly, kterými je komunikace vnímána. Ty jsou v takovéto situaci podle Lamsera⁴² užívány čteně, ovšem ne zcela komplexně. Dle Reifové⁴³ je při mezilidské komunikaci hlavní sluchový komunikační kanál. Zároveň je však významně zapojen i komunikační kanál zrakový, kterým lze vnímat pohyby, postoj a jiné nezvukové projevy řečníka. Nejvíce užívanými smysly jsou tedy zrak a sluch, lze však užít také jiných smyslů – čichu a hmatu, což ale není tak běžné. Tento fakt reflektuje také Lamser, když se zmiňuje o nekomplexnosti užití lidských smyslových kanálů. Smysly (především sluch a zrak) tedy v komunikaci uspořádané malé skupiny s přímým kontaktem užívány jsou, a to velmi intenzivně, ale všechny smysly nejsou užívány souhrnně (tedy společně se smyslem hmatovým, čichovým a chuťovým).

Role partnerů se pružně mění, stejně jako směr komunikace, reflektující rychlý sled změn. Lamser mluví také o atmosféře, která je ale subjektivním parametrem, tedy její hodnocení bude v této práci vynecháno. Komunikace mezi moderátorem a hosty se odehrává tváří v tvář a na škále mezi letným a dlouhodobým kontaktem by se blížil spíše ke kontaktu dlouhodobějšímu. Jak se uvádí na www stránkách ČT, „*pro diváky v sále je připravené představení zhruba v délce hodiny a půl, v televizi pak diváci uvidí půlhodinový sestřih.*“⁴⁴ Z čehož logicky vyplývá, že kontakt mezi moderátorem a hostem má delší trvání.

Z hlediska pořadu se jedná o kontakt jednorázový – je přesně stanoven čas, po který spolu moderátor a hosté komunikují, a jen výjimečně může dojít k setkání moderátora v pořadu se stejným hostem vícekrát.

5.2. Komunikační akt

Komunikační akty lze vymezit jako jednotky, kterými je realizována mezilidská komunikace.

Tato sociální komunikace je založena na komunikačním spojení:

A → B

A ← B

⁴⁰ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 97.

⁴¹ Viz dále jejich vymezení a užití u komunikačního aktu. Komunikační kanály jsou vnímány především jako hmotné podmínky či prostředky, skrze které se komunikuje.

⁴² LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 104.

⁴³ REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace (2004). s. 95–96.

⁴⁴ MATÁSKOVÁ, S. *Ceskatelevize.cz* [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-07]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW:

<<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10266784042&day=1266534000&time=21:35&ch=1&vo=oporadu>>.

kde „A“ zastupuje iniciátora, či komunikátora a „B“ je druhým partnerem, příjemcem, neboli recipientem sdělení; tyto role se ale mohou měnit.

Komunikační akt je charakterizován vymezením svých jednotlivých složek. Lamser⁴⁵ se ohrazuje proti Lasswellovu a Platteho definování komunikačního aktu a dodává další prvky. Jeho koncepcí pojednává o sedmi proměnných, na kterých je demonstrována komunikace v pořadí *Uvolněte se, prosím*. Jsou to:

- **Komunikátor:** osoba, která iniciuje komunikaci, dále také označovaná jako podavatel sdělení či produktor. S tímto vymezením také souhlasí definice Reifové⁴⁶, která komunikátora považuje za původce sdělení. Ovšem dodává, že toto pojetí komunikátora je typické především pro lineární modely komunikace.

Uvolněte se, prosím: Vzhledem k tomu, že na komunikaci je uplatnitelný transakční model, měli by se v roli komunikátora střídát jak hosté, tak i moderátor. Ovšem faktem je, že zvlášť moderátor je hybnou silou celé komunikace a iniciátorem konverzace. Celá koncepce pořadu je založena právě na tom, že moderátor „zpovídá“ své hosty.

- **Příjemce:** tento partner komunikace je zpravidla na počátku komunikačního aktu pasivní. Ovšem v průběhu komunikace se stává aktivním a reaguje na podněty vysílané komunikátorem. Svou odpovědí tak dokončuje zmíněné schéma komunikačního spojení.

Uvolněte se, prosím: Jestliže lze primárně moderátora považovat za komunikátora, potom jsou hosté převážně v roli příjemců. Moderátor jim pokládá otázky a hosté na ně reagují, čímž uzavírají zmíněné schéma, nebo naopak svými reakcemi dávají podnět k dalším moderátorovým dotazům.

- **Směr komunikace:** jak je z uvedeného schématu patrné, komunikace je oboustranná, „skládá se z podnětu či vysílání a odpovědi či zpětné vazby.“⁴⁷ Střídání podnětů a odpovědí má různou frekvenci (rychlost), což souvisí s pružností střídání komunikačních rolí.

Samozřejmě podle Lamsera existuje rovněž komunikace jednosměrná a lze se setkat také s fází přechodovou mezi jednosměrnou a dvousměrnou komunikací. Tyto typy komunikace potom odpovídají modelu lineárnímu, či také interakčnímu.

Uvolněte se, prosím: Rozhovor v pořadí začíná ve velké většině moderátor, který vysílá určitý podnět. Na tento signál reaguje host a odpovídá – vysílá určitou informaci zpět k iniciátorovi – moderátorovi. Frekvence dotazů a odpovědí se liší díl od dílu a především

⁴⁵ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 11.

⁴⁶ REIFOVÁ, I. Slovník mediální komunikace (2004). s. 105.

⁴⁷ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 13.

host od hosta. Také komunikační role se v pořadu střídají, ale povětšinou má nadvládu nad diskuzí moderátor, což vzhledem k jeho roli a úkolu řídit a usměrňovat diskuzi je oprávněné.

- **Komunikační kanály:** jsou veškeré hmotné podmínky, skrze které se komunikuje; tedy technické aparatury či smyslové orgány. Reifová za komunikační kanál označuje také „prostředí, které v rámci komunikační události umožňuje přenos sdělení [...]“⁴⁸ Obecně lze tedy říci, že kanál umožňuje přenos informací. Dále záleží na charakteristice komunikace.

Uvolněte se, prosím: vzhledem k zaměření a k cíli této práce se bude uvažovat o smyslových orgánech, kterými vnímají komunikační partneři neverbální chování svých protějšků. Ovšem jak je patrné, neverbální složka komunikace je provázána se složkou řečovou. Lze tedy mluvit souhrnně o všech smyslech užívaných při komunikaci. Reifová⁴⁹ označuje u mezilidské komunikace za hlavní kanál sluchový, za který hned v zápětí v návaznosti na neverbální komunikaci staví kanál zrakový. V pořadu jsou jako kanály užívány především kanál sluchový a zrakový.

- **Obsah:** je předmětem komunikačního aktu. Obsahem se v komunikaci přenáší a cirkulují informace. Ovšem Lamser⁵⁰ zde uvádí nutnou podmínku: obsahu musí rozumět oba partneři komunikace, protože právě toto navozuje komunikační akt.

Uvolněte se, prosím: V pořadu je každá diskuze moderátora s hostem naplněna jiným obsahem – jiným tématem rozhovoru. Jestliže v dílu s Kateřinou Jacques se rozebírá, co to je biomasa, potom je právě toto obsahem jejich komunikace. Také zde ale probíhá komunikace neverbální a i ta přenáší mnoho informací. Většinou se jedná o takové informace, které člověk nechce říci přímo.⁵¹ V momentě, kdy by měla Kateřina Jacques odpovědět na dotaz, co to vlastně biomasa je, místo odpovědi se na moderátora s pokrčením ramen a snížením hlavy mezi ramena křečovitě usměje. I toto obsahuje informaci o reakci na moderátorovu otázku. Také tímto způsobem je sdělován určitý obsah, i když je pevně vázaný na verbální část komunikace. Ovšem problematickým momentem je fakt, že neverbální obsahy jsou přenášeny s nižší pravděpodobností stejné interpretace oběma účastníky komunikace. Existuje tedy vyšší pravděpodobnost než u verbální komunikace, že bude neverbální chování interpretováno různě.

⁴⁸ REIFOVÁ, Irena. Slovník mediální komunikace (2004). s. 95–96.

⁴⁹ Tamtéž s. 95–96.

⁵⁰ LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 15.

⁵¹ Nebo naopak v případě, že je komunikátor seznámen s účinky nonverbálního projevu, může se pokoušet s ostatními tímto způsobem manipulovat a sdělovat určité informace zcela záměrně. V tomto případě záleží také na příjemci, zda umí nonverbální chování číst a vypořadovat i to, co nechce být primárně sdělováno.

- **Vyjadřovací prostředky:** jinými slovy v jaké podobě se informace (obsah) komunikace přenáší. Lamser⁵² uvádí, že se tyto vyjadřovací prostředky postupně vyvíjely od pohybů těla a gest jako součásti řeči až k písmu. Největší společenský význam má přitom řeč mluvená a psaná, a to z toho důvodu, že je nejlépe a nejpřesněji srozumitelná. Ostatní prostředky jsou pak více či méně srozumitelné.

U komunikačního aktu je většinou využíváno více vyjadřovacích prostředků k vyjádření jednoho obsahu. Lamser⁵³ uvádí jako příklad osobní rozhovory.

Uvolněte se, prosím: Vyjadřovací prostředky jsou děleny na verbální a neverbální. Přičemž verbální prostředky, jak zmiňuje výše Lamser⁵⁴, jsou jednoznačněji interpretovatelné, ovšem mohou stejně jako řeč vyjadřovat tentýž obsah komunikačního aktu.

Na tomto místě je vhodné se odvolat na segmentaci neverbální komunikace, kde neverbální projevy všeho druhu jsou vyjadřovacími prostředky komunikace. Skrze gesta se může sdělovat odmítnutí odpovědět na položenou otázku, stejně jako rozestavením nábytku může být vysvětlováno předpokládané sociální postavení hosta vůči moderátorovi.

- **Záměry a efekty komunikace:** jsou součástí komunikace. S určitým záměrem vysílá komunikátor sdělení, které vyvolá efekt u příjemce. Ovšem může se stát, že se záměr nezrealizuje a nepromění v plánovaný efekt, což může být markantní právě u neverbální komunikace. Například někteří lidé jsou stydliví, a tedy nenavazují oční kontakt. A naopak, extrovertní jedinci mohou toto chování považovat za neslušnost.

Platí záměrná snaha o manipulaci nonverbálním chováním. Ovšem velké množství nonverbálních signálů vysíláme neúmyslně, aniž si to uvědomuje.

Uvolněte se, prosím: specifické je zastoupení další strany v průběhu komunikace, a tou je obecnost. Tlak, který vytváří přítomnost kamery, a také pozornost diváků ovlivňuje komunikaci moderátora s hosty a má přímý dopad na jejich záměrné jednání. Je přítomná snaha o verbální i neverbální chování ve vhodném stylu, a to jak vzhledem k záměrům jedince, tak vzhledem k vhodnému sebeprezentování.

Záměrem této práce však není přímá interpretace záměrů a efektů komunikace; ostatně by to bylo velmi obtížné.

Výše uvedený model komunikačního aktu zahrnující pouze komunikátora a příjemce nevystihuje zcela situaci v talk show. Již u záměrů a efektů komunikace bylo zmíněno publikum, které je v komunikačním aktu velmi důležitým prvkem, a to především proto, že

⁵² LAMSER, V. Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace (1969). s. 16.

⁵³ Tamtéž s. 16.

⁵⁴ Tamtéž s. 16.

právě pro publikum se komunikace – rozhovor – odehrává. Publikum, ať již přítomné v divadle nebo u obrazovek, reprezentuje cílovou skupinu, která bude pořad sledovat. Samotný pořad (potažmo divadelní představení) je vzhledem k mediálnímu trhu vnímán především jako produkt, který by měl zaujmout, tedy upoutat jistou skupinu spotřebitelů. Vzhledem k talk show tohoto typu je nejvýhodnější, jestliže zaujme co největší množství lidí, v co nejobecnější a nejrozměrnější cílové skupině.

Je nutné si uvědomit, že se jedná o divadelní představení a tedy je komunikace na jevišti do jisté míry ovlivněna publikem, respektive tím, že jsou lidé na jevišti pozorováni. Neustálému dohledu obecnstva přizpůsobují hosté i moderátor své chování a tedy i neverbální komunikaci, která však probíhá pouze mezi hosty a moderátorem. Diváci jsou vnímáni jako druhá skupina adresátů (neverbální komunikace), která je v komunikaci pasivní. To znamená, že diváci v hledišti či u obrazovek nemají možnost do interakce moderátora s hostem přímo zasahovat. Tento aspekt nepřímé přesto působící sociální interakce (komunikace) zohledňuje též Thomson⁵⁵, který rozlišuje tři typy sociální interakce:

- **Interakce přímá (tváří v tvář):** k této dochází, pokud jsou lidé, kteří se jí účastní, ve stejném čase na stejném místě, tedy sdílejí stejný časoprostor. V pořadu *Uvolněte se, prosím* se v tomto případě jednoznačně jedná o moderátora a jeho hosty, komunikace probíhá tváří v tvář a má dialogický charakter.

S premisou bezprostřední komunikace – tváří v tvář – je také spojena možnost užívání velkého množství symbolických prvků, za které lze v kontextu této práce považovat neverbální komunikaci. Neverbální komunikace zde má svůj smysl především v interakci mezi moderátorem a jeho hosty, protože jen oni jsou zde v bezprostředním kontaktu, což je pro neverbální komunikaci primární podmínkou.

Thomson u přímé interakce uvádí, že se při ní obrací vždy na konkrétní jednotlivce. Toto tvrzení je určitě splněno při komunikaci moderátora s hosty. Ale také v komunikaci mezi moderátorem a publikem, kde přesto, že publikum je uspořádáno do větší masy, tak stále díky své bezprostřední přítomnosti existuje určitý momentální kontakt mezi moderátorem a lidmi v publiku. V okamžiku, kdy se moderátor zahledí do publika, vidí konkrétní tváře kontrétních lidí a právě s nimi pak může komunikovat; lze tedy potažmo mluvit také o komunikaci tváří v tvář. Ovšem není zde dosaženo tak přímého a blízkého kontaktu jako v rozhovoru moderátora s jeho hosty a není také doslovně naplněna podmínka přímého dialogu, tedy i na neverbální bázi.

⁵⁵ THOMSON, J. B. Média a modernita : Sociální teorie médií (2004). s. 71–73.

- **Mediovaná interkace zprostředkovaná:** zde je zásadní rozdíl času a prostoru u jejich účastníků. Komunikace je tedy přístupná v širší míře v prostoru i v čase. Symbolické prvky, jak bylo výše uvedeno, spojené primárně s neverbální komunikací, jsou viditelné, ovšem vzhledem k oddělenosti času a prostoru na ně není možno reagovat nebo je jinak aktivně reflektovat. Ovšem stále je možné obracet se na konkrétní jednotlivce a vést dialogický rozhovor. V této souvislosti lze připomenout jakéhosi obecného diváka, „pana Nováka“, pro kterého je tento pořad tvořen. Moderátor musí mít představu, komu by měl tento pořad být určen a podle toho svou komunikaci také upravuje.

Mediovanou komunikaci, jak z jejího označení vyplývá, není možné aplikovat na prostředí divadelního sálu nebo rozhovoru moderátora s jeho hosty. Primárně lze hovořit o komunikaci moderátora s cílovou skupinou, pro kterou je tento pořad určen, což znamená, že moderátor si je vědom toho, kdo je do takovéto skupiny zařazen a tedy podle toho také komunikuje. Tato cílová skupina si potom každý pátek večer pouští televizi a sleduje tento pořad, který ji obsahově (tematicky) vyhovuje.

- **Mediovaná kvaziinterkace:** zde se již překračuje hranice cílové skupiny, na kterou je komunikace zaměřena. Komunikace je přístupná všem a ve velkém časovém i prostorovém rozptýlu. Množství symbolických prvků je rovněž omezeno a platí totéž, co u mediované komunikace zprostředkované – komunikace se neodehrává v přímém kontaktu v bezprostřední blízkosti, není tedy možné aktivně reagovat.

Komunikace je určena všem potencionálním příjemcům, tedy neidentifikovatelné množině lidí. Pořad *Uvolněte se, prosím* si tito lidé mohou pustit kdykoliv na internetu, video si rovněž může přehrát kdokoliv, i ten, kdo pořad nesleduje pravidelně a vlastně ho ani nezajímá, má k němu výtky a kritizuje ho. Může si ho pustit právě ten, kdo se zcela vymyká cílové skupině, pro kterou je určen.⁵⁶ V tomto smyslu potom komunikace také dostává monologický ráz.

6. Neverbální komunikace

V této části práce se neverbální komunikace, respektive řeč těla, tedy oblast, která zde bude následně analyzována, diferencuje na jednotlivé složky. Základní segmentace je provedena podle Křivohlavého a DeVita. Jejichž přístupy k rozlišení jednotlivých prvků neverbální komunikace se prolínají a doplňují, členění je přehledné a výstižné.

⁵⁶ Zvláště extrémní může být případ cizince, který nerozumí česky a náhodou najede na streamingovou verzi pořadu.

Tato kapitola je dále rozdělena, kromě zmíněné segmentace, na podkapitoly zabývající se funkcemi neverbální komunikace. Hlavní kostru dělení funkcí neverbální komunikace tvoří Vybíralovo⁵⁷ vymezení.

Poslední podkapitola se zabývá kontextem komunikace, tedy velmi podstatným aspektem neverbálního dorozumívání.

6.1 Vymezení neverbální komunikace

Neverbální komunikaci lze definovat podle *Nového akademického slovníku cizích slov* jako: „*proces dorozumívání neslovními prostředky*“⁵⁸ Za neverbální prostředky lze považovat velmi širokou škálu lidských projevů.

Obecněji lze do neverbální komunikace pojmut i vlastní lidské výtvoř, ať se jedná o výtvarná díla, či o architekturu, nebo například i tanec. Křivohlavý⁵⁹ i Tegze⁶⁰ sem zahrnují také komunikaci svým jednáním a svými činy. S oblékáním spojuje komunikaci beze slov Lewis⁶¹ a také Křivohlavý, který mluví o sdělování informace prostřednictvím úpravy zevnějšku, čímž rozumí to, „*co je možno vyčíst ze způsobu oblečení, účesu, líčení atp.*“⁶² přičemž sem řadí i úpravu životního prostředí daného člověka, tedy jeho bytu, kancelář atd., ale zároveň sem zařazuje jako jistý způsob komunikace i volbu přátel a lidí, se kterými se člověk stýká.⁶³

DeVito⁶⁴ vše toto shrnuje pod typ neverbální komunikace prostřednictvím předmětů, za které považuje nejen oblečení, ale i šperky a parfémy, barvy, dekoraci prostoru, či dary které si lidé vyměňují.

Pro tuto práci je směrodatná výhradně tzv. řeč těla, tedy taková komunikace, která je přímo spojená s lidským tělem, jeho pohyby a výrazem. Proto se dále nebude přihlížet k výše zmíněným možným variantám neverbální komunikace.

Mikulaščík⁶⁵ uvádí, že největší důraz při neverbální komunikaci je kladen na obličej a s ním spojené neverbální projevy. Za druhou nejdůležitější skupinu neverbálních signálů jsou

⁵⁷ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 70.

⁵⁸ KRAUS, J. a kol. Nový akademický slovník cizích slov A-Z (2005). s. 554.

⁵⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : Kapitoly z psychologie sociální interakce (1988). s. 177–211.

⁶⁰ TEGZE, O. Neverbální komunikace: Co vám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít (2003). s. 18–20.

⁶¹ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 216.

⁶² KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace. (1988). s.87.

⁶³ Tamtéž s.87.

⁶⁴ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 136–141.

⁶⁵ MIKULAŠČÍK, M. Komunikační dovednosti v praxi (2003). s. 124.

považovány pohyby paží a rukou a jako poslední je věnována pozornost pohybům a pozicím celého těla a nohou.

Teorie segmentace neverbální komunikace se řídí podle Mikulaščíkova pořadí. Nejdříve je vymezena neverbální komunikace spojená s obličejem a hlavou – tedy mimika a oční kontakt. Následuje charakteristika gesta a haptiky, což jsou neverbální projevy spojené s pohyby paží a rukou. A postupně se segmentace neverbální komunikace bude rozšiřovat ke kinezice, posturologii a proxemice, tedy k celkovému pojetí pozic a pohybů těla.

Před samotnou segmentací neverbálních projevů v mezilidské komunikaci je nutné zmínit také vymezení neverbální komunikace podle Morrise⁶⁶, které do celé problematiky zahrnuje také onu nevypočitatelnou nevědomost komunikace. Rozlišuje se neverbální komunikace bezděčná, která je považována jen za určitou manifestaci a neverbální komunikace záměrná, tedy skutečná komunikace.

Nevědomě člověk vysílá mnoho neverbálních signálů, které sám ani není schopen zcela kontrolovat, a které o něm mnoho vypovídají. Brosnahan⁶⁷ (s nadsázkou) podotýká, že se zděděný genetický kód, který reguluje a řídí zautomatizované chování, spikl s neverbální komunikací proti lidem samotným, protože je nutí projevovat se neverbálně vždy, když je někdo pozoruje.

Rovněž lze však říci, že člověk záměrně neverbálně komunikuje, například když chce někoho na něco upozornit apod. U této cílené neverbální komunikace je nutné, aby partneři komunikace uměli správně interpretovat vysílané signály; ovšem u neverbální komunikace bezděčné je interpretace tako vysílaných signálů kulturně zakódována a přirozeně intuitivní.

Uvedené vymezení je zmíněno pro doplnění kontextu problematiky neverbální komunikace. Vzhledem k analýze neverbální komunikace však ustoupí do pozadí, protože primárním cílem je neverbální chování v tomto pořadu popsat a interpretovat podle jednotlivých autorů zabývajících řečí těla. Cílem tedy není určovat, zda dotyčný jedná záměrně, či nezáměrně.

6.1.1 Mimika

Lidská tvář představuje díky velkému množství svalových skupin, které jsou schopny vyjádřit nespočet výrazů, jeden z nejdůležitějších prostředků neverbální komunikace. Podle

⁶⁶ MORRIS, D. Manwatching : A field Guide to Human Behavior. In Slovník mediální komunikace (2004). s. 103.

⁶⁷ BROSNAHAN, L. OKADA, T. Japanese and English gesture : contrastive nonverbal communication (1990). s. 4.

Ekmanovy⁶⁸ teorii se lidská tvář dělí na tři zóny, které mohou samostatně vyjadřovat psychické rozpoložení jedince: **čelo a obočí; oči a víčka; dolní část obličeje – tvář, nos a ústa.**

Křivohlavý upozorňuje na „ [...] *úzké spojení výrazů obličeje se sdělováním emocí* [...]”⁶⁹. Toto potvrzuje ve svém vymezení neverbální komunikace také DeVito, když říká, že „*mimika zřejmě jako jediná vyjadřuje míru pocitu potěšení, souhlasu nebo sympatie*“.⁷⁰

Základní lidské emoce (jako je štěstí, smutek atd.) podle DeVita prožíváme všichni stejně, a to bez ohledu na kulturu. Rozmanitost mimických výrazů v různých kulturách není až do takové míry dána jiným způsobem vyjadřování těchto emocí, jako spíše pravidly, jaké reakce jsou v dané kultuře na veřejnosti přípustné.⁷¹ Což dokládá na příkladu japonského úzu, který považuje za „*troufalé nebo nepříhodné*“⁷², když se Japonky mnoho usmívají. Naopak americké ženy svými úsměvy rozhodně nemají snahu šetřit.

Ale nejsou to jen emoce, co lidská tvář sděluje. Jsou to také výrazy kulturně tradované, např.: vřelý úsměv při setkání a tzv. instrumentální výrazy, např.: pohyby v obličeji při zívání.⁷³

Na základě výrazu tváře mají lidé tendenci formulovat své úsudky o tom, co druhý prožívá, jak uvádí Křivohlavý.⁷⁴ Tento komponent neverbální komunikace je výrazně upřednostňován před zbytkem řeči těla.

6.1.2 Zraková komunikace

Zraková komunikace je považována za nejdůležitější typ neverbálního dorozumívání. Podle DeVita se její signály „*liší v závislosti na délce, směru a charakteru pohledu.*“⁷⁵ Jakými způsoby lze očima komunikovat, popisuje detailněji Křivohlavý.⁷⁶ K DeVitovu výčtu rozlišení signálů přidává: četnost pohledů na různé cíle a sled pohledů. Dále objem pohledů, který se rovná součtu délky pohledů a množství pohledů na jeden cíl. Komunikovat lze také

⁶⁸ EKMAN, P. FRIESEN, W. V. ELLSWORTH, P. Emotion in the Human Face. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 40.

⁶⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace. (1988) s. 34.

⁷⁰ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 127.

⁷¹ Tamtéž s. 129.

⁷² Tamtéž s. 130.

⁷³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 34.

⁷⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 41.

⁷⁵ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 131.

⁷⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 41–42.

pootevíráním a přivíráním víček a velikostí zornic. Informace vysílá i odklon směru pohledu, neboli přímost pohledu, což je dáno buď přímým natočením k cíli, nebo sledováním „po očku“. Křivohlavý uvádí míru mrkání a pohyby očí, což má vliv na tvar obočí, stejně jako na četnost vrásek kolem očí a u kořene nosu.

Velký význam je při komunikaci přikládán délce pohledu. Obecně lze říci, že delší pohledy znamenají spíše pozitivní vztah k pozorovanému; pozorovaná osoba je většinou vážená, starší, nadřazená, či blízký přítel. Velmi dlouhé pohledy jsou také věnovány lidem, jejichž přízeň se chce získat.

Dalším výrazným parametrem tohoto typu neverbální komunikace je průměr zornice. Obecně platné pravidlo, že „*průměr zornice je nepřímě úměrný jasů situace, na kterou se díváme*“⁷⁷, může být obohaceno také o emocionální rozměr situace. Platí zde, že průměr zornice se při emocionálním vzrušení zvětšuje. Protože se jedná o autonomní nervovou aktivitu, nelze tento projev neverbální komunikace nijak ovládat.

Za vrchol neverbální komunikace lze označit vzájemné střetnutí pohledů – pohled z očí do očí.⁷⁸ Může se jednat jak o vřelý projev přátelství, tak o projev negativního vztahu. Křivohlavý⁷⁹ shrnuje výstižnou větou: „oči dělají to, co by dělaly nohy, kdyby mohly: chodí tam, kam by člověk rád šel a odvracejí se odtamtud, odkud by nejráději utekl.“

Oční kontakt velmi úzce souvisí s verbální komunikací, už jen z toho důvodu, že zrak je jedním z nejdůležitějších lidských smyslů. Platí pravidlo, že lidé v roli posluchačů pozorují více mluvícího, než mluvící posluchače. Svou roli však hraje také pohlaví posluchačů či hovořících. V obou případech jsou ženy zrakově komunikativnější než muži.⁸⁰ Informace sdělované pohledy mohou být různé; pohledy lze hledat zpětnou vazbu, také mohou signalizovat charakter vztahu, zájem, nebo také lhostejnost.

U očního kontaktu hrají významnou roli kulturní odlišnosti. Optimální délka zrakového kontaktu je sice odhadována na 1,18 sekund a délka pohledu samotného pak na 2,95 sekund, ale opět i toto je ovlivněno kulturou. Například Angličané považují krátký nebo zcela žádný oční kontakt za projev neupřímnosti, úniku, nebo také výmluvy. Absence zrakového kontaktu však může znamenat také stydlivost – Japonci si ji jako nezájem neinterpretují, znamená pro ně spíše vyjádření respektu.⁸¹

⁷⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 81.

⁷⁸ Tamtéž s. 82.

⁷⁹ Tamtéž s. 83-84.

⁸⁰ Tamtéž s. 84.

⁸¹ BROSNAN, Leger. OKADA, Tea. Japanese and English gesture : contrastive nonverbal communication (1990). s. 108.

6.1.3 Gesta

Gesta mohou spadat pod kinetiku (viz níže), či pohyby těla. Ovšem jsou tak specifickým rysem neverbální komunikace, že jsou zmíněna také zvlášť. Dominantní gestikulační částí lidského těla jsou bezesporu ruce, které svou gestikulací získávají výraznou sdělovací funkci a doprovázejí a zastupují tak i slovní projevy.

Křivohlavý nevariuje pohyb těla a přikládá tedy zmíněné vlastnosti ostatních DeVitem vydělených složek gestům. Uvádí emocionální hledisko gest, stejně jako „*zvyšování názornosti řečeného*“.⁸²

Stejně jako u jiných typů neverbální komunikace i u gest je nutné počítat s mimořádným vlivem kulturního prostředí. Křivohlavý⁸³ uvádí tyto příklady: Italové jsou proslulí tím, že gestikulují velmi mnoho, ovšem nechtějí tím narušovat ráz hovoru, naopak – snaží se tak svého partnera utvrdit v tom, že s ním souhlasí. Rozdíl jsou nejen v míře, ale také v rozsahu gest. Arabové jsou zvyklí gestikulovat přímo celým tělem, Angličané zase jen velmi decentně, pouze dlaněmi. DeVito⁸⁴ upozorňuje přímo na jednotlivá gesta a jejich rozdílné významy. Písmo „V“ utvořené z prstů je běžně užívaným gestem pro vítězství, pokud se ale dlaň tvořící toto gesto obrátí k tváři, Angličané (a nejen oni) ho budou považovat za velmi urážlivé. Také ukazováčkem a palcem vytvořené písmeno „O“ nemusí mít všude význam pozitivní – OK. V Latinské Americe má zcela negativní význam.

6.1.4 Haptika

Pojmem haptika se označují veškerá komunikace prostřednictvím doteků. Jedná se o nejprimitivnější typ neverbálního dorozumívání, protože se rozvíjí mnohem dříve než všechny ostatní smysly, a to již v děloze matky.⁸⁵ Zároveň je hmat na druhém místě v pořadí lidských smyslů s největší rozlišovací schopností.⁸⁶

Haptika souhrnně mluví o taktilním (dotykovém) kontaktu. Křivohlavý⁸⁷ vyjmenovává, co vše tento přímý kontakt zahrnuje: zprávy o působení tlaku, tepla, chladu, zprávy o vlivu předmětů, které mohou působit bolest a také smysl pro zachycení vibrujících předmětů.

⁸² KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 71.

⁸³ Tamtéž s. 74.

⁸⁴ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 125.

⁸⁵ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 141.

⁸⁶ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 55.

⁸⁷ Tamtéž s. 55.

Dotykem jsou předávány jak tyto zprávy, tak i další informace. DeVito⁸⁸ uvádí výzkum Jonese a Yarbrougha, který definuje základní významy dotyků. Dotyky mohou **vyjadřovat pozitivní emoce** ve smyslu náklonnosti ke komunikačnímu partnerovi, nebo naopak **negativní emoce**, jako agrese apod. Dotekem lze **řídít** nebo **regulovat** chování druhého. Znamé jsou také **rituální funkce** dotyků, jako například podávání rukou při zdravení. Posledním typem jsou tzv. **funkční dotyky**, které slouží ke konkrétnímu úkonu; např. při pomoci staršímu člověku v chůzi do schodů.

I tato neverbální komunikace je silně kulturně podmíněna. V některých kulturách se zcela eliminují funkční dotyky. V Koreji je dotyk při vracení peněz v obchodě považován za příliš intimní. Muslimským dětem je vštěpováno, že by se neměly dotýkat příslušníků opačného pohlaví, což pro Americké děti je naopak znakem chladného nezájmu a nepřátelství. Také Japonci považují za nekonformní příliš se dotýkat cizích lidí, což ale neplatí u jihoevropanů. Různé kultury lze tedy podle jejich haptických norem dělit na **kontaktní a nekontaktní**. Mezi kontaktní patří afroameričané a jihoevropané. Nekontaktními kulturami naopak jsou euroameričané, Japonci a severoevropané.⁸⁹

6.1.5 Kinezika

Kinezika je oblast neverbální komunikace zabývající se „*pohyby těla a jeho částí*“.⁹⁰ Křivohlavý⁹¹ sem řadí chironomii pojednávající o pohybech rukou a také gestiku, kterou od chironomie odlišuje fakt, že „*doprovází anebo nahrazuje slovní projev*“.⁹²

Odlišné vymezení užívá DeVito⁹³ a kineziku jako takovou primárně nezmiňuje. Definuje tzv. pohyby těla, které obsahují gesta, ilustrátory, afektivní projevy, regulátory a adaptéry. **Gesta** charakterizuje podobně jako Křivohlavý, zdůrazňuje však, že jsou užívána záměrně, vědomě a jsou vždy specifickými prvky určité kultury. **Ilustrátory** považuje za zesilující prvky řeči. Řadí se sem například ono typicky dětské: jsem táááákhle velkej. Emocionální významy jsou vyjadřovány prostřednictvím **afektivních projevů**, které mohou být mimické, mestické, nebo jsou vyjádřeny pohybem celého těla. Veškeré pohyby regulující, řídící a udržující řeč druhého jsou tzv. **regulátory**. A za **adaptéry** se pak považují všechna

⁸⁸ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 141.

⁸⁹ Tamtéž s. 141-142.

⁹⁰ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 66.

⁹¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 66.

⁹² Tamtéž s. 66.

⁹³ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 125-126

gesta, která „*uspokojují nějakou osobní potřebu*“,⁹⁴ tedy například odhození vlasů z čela apod. Tato gesta mohou být směřována na vlastní osobu, stejně tak jako na osobu někoho jiného, či na nějaký předmět.

Analytickým přístupem ke kinezice se sledují pohyby všech částí těla, uvádí se druh pohybu, jeho rozsah a časové údaje jeho provedení. Také lze pozorovat, zda v interakci více lidí jsou jejich pohyby v harmonii či disharmonii. Nejčastěji studovanou je v této souvislosti imitace pohybů.⁹⁵

6.1.6 Posturologie

Posturologie se zabývá studiem polohy lidského těla, tedy jeho fyzickým postojem, pózou. Zobrazuje statický obraz toho, co se dynamicky projevuje jako pohyb a zároveň zachycuje, co se s daným člověkem právě děje, potažmo i to, co se s ním dále a co se s ním bude dít.⁹⁶

Vávra charakterizuje pojem **póza** jako „*celkové uspořádání těla*“. ⁹⁷ Přičemž tyto pózy jsou většinou přímo ovlivněny nejbližším okolím, kdy například na volném prostranství člověk zaujímá odlišné pozice než ve stísněném prostoru. Křivohlavý⁹⁸ analyzuje tyto různé postoje pomocí rozkladu na jednotlivé části těla. Vychází ze tří charakteristických poloh: vstaje, vsedě a vleže. K popisu užívá následujících pojmů. Souvztažnost mezi dvěma částmi těla při určité poloze označuje jako **kompozici**. Za **konfiguraci** považuje vystižení poloh všech částí těla. Posledním pojmem je **pozitura**, kterou rozumí „*celek, který udává jednak základní tělesnou polohu, jednak polohovou konfiguraci všech částí těla*.“⁹⁹

Postoje lze hodnotit vzhledem k jednotlivci, tedy považovat ho za relativně izolovanou jednotku. Nebo je lze hodnotit v interakci tohoto jedince s dalšími lidmi. Zmíněné okolí, na které člověk reaguje svými pózami, totiž mohou tvořit také lidé, což znamená, že pózy mohou vypovídat i o jejich vzájemné interakci a vztahu. V jejich postojích jsou patrné různé konfigurace, které vypovídají o harmonii nebo disharmonii jejich vztahu.¹⁰⁰ Přičemž

⁹⁴ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 126.

⁹⁵ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 70.

⁹⁶ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 60.

⁹⁷ VÁVRA, V. Mluvíme beze slov (1990). s. 13.

⁹⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 61.

⁹⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 61.

¹⁰⁰ Tamtéž s. 58.

Křivohlavý¹⁰¹ dodává, že k markantní shodě poloh těl dochází při vysoké míře porozumění mezi jedinci. Vávra¹⁰² v této souvislosti mluví o tzv. **malých a velkých relacích**. Za malé relace považuje „*vztahy mezi gesty, mimikou a pozicemi jednoho člověka*“¹⁰³ a velké relace představují „*vztahy mezi gesty, mimikou a pozicemi u dvou nebo více lidí*.“¹⁰⁴

Také posturologie jako další fragment neverbální komunikace je ovlivněna mnoha faktory. Křivohlavý¹⁰⁵ je vyjmenovává: jedná se o temperament, kulturní předpoklady, typ mezilidských vztahů a bezprostřední psychická atmosféra.

6.1.7 Proxemika, prostorová a teritoriální komunikace

Proxemika je komunikací skrze vzdálenosti mezi partnery komunikace.¹⁰⁶ Hovoří se zde o tzv. osobní zóně, což je pomyslná hranice prostoru kolem člověka. Za tuto mez „*člověk nerad pouští druhé lidi – vetřelce*.“¹⁰⁷ Odezvou při nepřiměřeném narušení tohoto prostoru je agrese, nepříjemné pocity a stres.¹⁰⁸

Osobní zónu lze charakterizovat jako bublinu kolem těla každého jedince, která se dělí na jednotlivé vrstvy. Hall¹⁰⁹, americký antropolog, který dal impuls ke studiu prostoru při komunikaci, rozlišuje čtyři vzdálenosti. Tyto vzdálenosti definují vztah mezi lidmi a jsou spojovány se specifickými sdělovanými signály.

Intimní sféra (doteková hranice 30–46 cm) je přípustná jen pro ty nejbližší, je velmi těsná, její narušování na veřejnosti je považováno za nevhodné. Vzdálenější **sféra osobní** (45 cm–1,2 m) je tvořena limitem ovládnutí komunikačního partnera, možností dosahu a detailního pozorování jeho mimiky; také sem je dovolen vstup pouze blízkým lidem, rodině a dobrým přátelům. Při větším oddálení bez osobního zaujetí partnerem se jedná o **sféru sociální** (1,2–3,6 m). Je již možné pozorovat celou postavu stojícího komunikačního partnera, avšak nejsou tak snadno pozorovatelné detaily. Tato vzdálenost je využívána v obchodních a společenských komunikacích, které jsou tím formálnější, čím je odstup větší. Nejevzdálenější je sféra **veřejná** (3,6–7,6 m a více), zde lze již pozorovat nejen celou postavu partnera, ale

¹⁰¹ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 59.

¹⁰² VÁVRA, V. Mluvíme beze slov (1990). s. 15–17.

¹⁰³ Tamtéž s. 15.

¹⁰⁴ Tamtéž s. 17.

¹⁰⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 64.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 45.

¹⁰⁷ Tamtéž s. 47.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 47–48.

¹⁰⁹ HALL, E. The silent language. In Základy mezilidské komunikace (2001). s. 132.

také jeho pohyb v prostoru. Tato vzdálenost se zdá být dostatečně pohodlná při kontaktu s cizími lidmi, kdy lze vše pozorovat, ale také se případně bránit.

Hall¹¹⁰ při pozorování prostorového chování u příslušníků různých národů zjistil, že je možné pozorovat shodné znaky ovlivněné etnickou příslušností a kulturou. Pro určité kultury je například příznačná jistá vzdálenost. Japonci a Arabové jsou zvyklí na mnohem bližší sociální styk než Evropané.¹¹¹ Naproti tomu Američané se chovají prostorově otevřeněji ke svým sousedům než Japonci, kteří pouhý fakt, že jsou něčí sousedé, nepovažují za významný důvod k těsnému společenskému styku.¹¹² Vybíral¹¹³ zmiňuje také příklad odlišné vzdálenosti zaujímané při rozhovorech mezi Jihoameričany a mezi Evropany. Evropané si díky svým silněji vyvinutým intimním zónám udržují větší odstup. Chování v prostoru ovlivňují ale také další faktory jako: postavení ve společnosti, kontext, pohlaví, věk, téma rozhovoru atd.¹¹⁴

Při hledání kompromisu dvou lidí s odlišnými velikostmi svých osobních zón může dojít k tzv. **proxemickému tanci**, kdy jeden se snaží neustále přibližovat a druhý mu neustále uhýbá.¹¹⁵

Dalším aspektem komunikace souvisejícím s prostorem je tzv. **teritorialita**. Tento termín byl přejat ze studií teritoriálního chování zvířat. Jedná se o „*projev vlastnických vztahů k určitému prostoru nebo předmětu.*“¹¹⁶ Tak jako si zvířata označují své teritorium, tak i lidé používají určitých značek k vymezení svého území. DeVito¹¹⁷ uvádí členění těchto označení podle Hicksona a Stackse. **Centrální označení** sděluje, že teritorium je již obsazeno, např.: přehozením svetru přes opěradlo. Dalším typem je **označení hraniční**, které odděluje teritoria více lidí; ukázkovým příkladem jsou ploty kolem domů. **Znaky** jako obchodní značky, visačky se jmény a monogramy potom zcela přesně definují něčí majetek.

6.2 Funkce neverbální komunikace

Člověk nepřetržitě komunikuje s celým svým okolím, což platí obzvláště pro komunikaci v rovině neverbální. Lidé využívají neverbálních signálů neustále, a to za

¹¹⁰ HALL, E. The silent language. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 47.

¹¹¹ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 47.

¹¹² DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 135.

¹¹³ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 69.

¹¹⁴ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 133.

¹¹⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 50.

¹¹⁶ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 135.

¹¹⁷ HICKSON, M. L.; STACKS, D. W. NVC: Nonverbal communication : Studies and applications. In Základy mezilidské komunikace (2001). s. 135.

různými účely. DeVito¹¹⁸ rozlišuje šest vlastností neverbálního chování vzhledem k řečovým promluvám. Hodnotí tak, do jaké míry se tyto dvě složky lidského projevu mohou slučovat. Neverbální chování tedy může řeč doplňovat, popírat, regulovat, opakovat či nahrazovat.

Podobně člení neverbální chování Vybíral¹¹⁹, který upozorňuje již přímo na funkce neverbálního projevu:

- **Podpora řeči:** regulace řečového tempa a zdůrazňování určitých částí promluvy. Tyto funkce lze velmi dobře a logicky spojovat s DeVitovým¹²⁰ členěním neverbální komunikace, kde těmto funkcím odpovídají dva typy pohybů těla. **Ilustrátory** zesilující verbální projevy a **regulátory** řídící a regulující.

- **Náhrada řeči:** ilustrace právě řečeného, nebo také nevyřčeného; například když se ukazuje, jak je něco velké a jaký to má tvar. K ilustraci nevyřčeného, jako absolutní náhrada řeči, se užívají **gesta**, pohyby rukou a paží. Definice gest je shodná u DeVita¹²¹ i Křivohlavého.¹²² Pro vyjadřování velikosti a tvaru použitím neverbálních projevů lze také využít výše zmíněné ilustrátory.

- **Vyjádření interpersonálního postoje:** projev sympatií k určité osobě, stejně jako dominance ve vztahu šéf a jeho podřízený. Definice této funkce neverbální komunikace se shoduje s DeVitovým¹²³ pojetím, když tvrdí, že charakter mezilidského vztahu je komunikován z velké části na neverbální rovině, kdy se takto utvářejí a vymezují vztahy.

- **Sebeprezentace:** každý se během komunikace s druhými neustále ujišťuje o svém vlastním postavení, snaží se působit nějakým dojmem. Křivohlavý tuto funkci neverbální komunikace shrnuje: „*snažíme se vytvořit u druhého dojem o tom, kdo jsem já*“.¹²⁴ DeVito¹²⁵ dodává, že obecně dojmy o druhých se vytvářejí na základě jejich neverbálního chování. Zda dotyčný udržuje zrakový kontakt a usmívá se je vnímáno odlišně, než když uhýbá pohledem a je zasmušilý.

- **Vyjádření emocí:** emoce jsou s neverbálním chováním propojeny, jejich vyjadřování je nejvýraznější funkcí neverbální komunikace. Díky této úzké provázanosti

¹¹⁸ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace : 6. vydání (2008). s. 153.

¹¹⁹ VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 70.

¹²⁰ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 125.

¹²¹ Tamtéž s. 125.

¹²² KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 71.

¹²³ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace: 6. vydání (2008). s. 154.

¹²⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 33.

¹²⁵ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace: 6. vydání (2008). s. 153.

neverbálního chování a emocionálních stavů člověka lze z neverbálního jednání rozeznat, co právě daná osoba prožívá.

Emoce je definována jako „mentální stav, charakterizovaný cítěním a doprovázený motorickými projevy, který se vztahuje k nějakému objektu nebo vnější situaci.“¹²⁶

Na základě studií z roku 1938, kdy byla publikována Woodworthova *Experimentální psychologie*¹²⁷, se udává, že lidé zpravidla neverbálně vyjadřují šest základních emocí: **radost** (štěstí, láska), **překvapení**, **strach** (utrpení), **hněv**, **odpor** a **pohrdání**. Tyto neverbálně vyjádřené emoce je většinou možné u druhých rozpoznat a interpretovat. Vybíral¹²⁸ uvádí výzkum Levitta, který prokázal, že nejsnadněji rozeznatelnou emoci je radost. A naopak největší potíže jsou s identifikací emoce opovržení.

Lidské emoce jsou často velmi impulzivní záležitostí a jsou do jisté míry spojeny s nevědomým chováním. Podle Vybírala¹²⁹ se lidé snaží mít většinou emoce pod kontrolou, což se týká především emocí negativních. Ovšem opravdu důsledně uhlídat veškeré neverbální projevy je takřka nemožné. Je také velmi obtížné vydělit pouze jednu složku nonverbální komunikace a tou se snažit své okolí oklamat.¹³⁰

DeVito řadí přímo do svého členění neverbální komunikace tzv. **afektivní projevy**. Jak již bylo zmíněno, jedná se o pohyby těla, které „vyjadřují emocionální významy“.¹³¹

6.3. Kontext komunikace

Kontext komunikace představuje souvislosti a okolnosti, za kterých se komunikace verbální či neverbální odehrává. Kontext (komunikace) lze pojímat z různých hledisek, může tedy být záležitostí psychologickou, sociální, ale i kulturní.

Lingvistika pojímá kontext jako souvislosti mezi výpověďmi právě vyřčenými a jinými výpověďmi, a to „v určité konkrétní situaci a za určitých znalostních podmínek u uživatelů jazyka.“¹³²

Psychologie lidské komunikace rozlišuje dvě vrstvy kontextu – vnitřní a vnější.¹³³ Za vnitřní považuje vše, co je svázáno s lidskou psychikou, vnitřní svět, mentální konstrukty a

¹²⁶ NAKONEČNÝ, M. Lidské emoce. (2000) s. 8.

¹²⁷ WOODWORTH, R., SCHLOSBERG, H. S. Experimentálna psychológia (1959). s.134.

¹²⁸ DAVITZ, J. The Communication of Emotional Meaning. In Psychologie lidské komunikace (2000). s. 73.

¹²⁹ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 72.

¹³⁰ . Jako velmi jednoduchý příklad poslouží červenání, které doprovází trapné situace. Ač se bude řečník pokoušet vystupovat sebevědomě, ovšem stále bude mít předpoklad k červenavému zabarvení, potom mu po pádu při příchodu k řečnickému pultu před plným sálem kongresmanů, opravdu nebude zbývat nic jiného než zčervenat.

¹³¹ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s. 126.

¹³² KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. Encyklopedický slovník češtiny (2002). s. 229.

představy. Vrstva vnější potom zahrnuje fyzikální a sociální parametry, což představuje vazby mezi osobami, kulturní zvyklosti, nebo také počasí.¹³⁴

Vybíral¹³⁵ konkretizuje pět základních situačních aspektů spojených s lidskou psychikou, které ovlivňují mezilidskou komunikaci:

- **Míra intimacy:** projevuje se spontánním chováním a velmi osobními tématy rozhovorů. Často se zmenšuje fyzická vzdálenost komunikujících.
- **Zaměřenost na sebe:** při komunikaci s druhými je viditelná snaha neustále se ujišťovat o vlastním postavení ve společnosti. Lidé dbají na to, zda jejich vzhled odpovídá tomu, jaký je v určité situaci požadován.
- **Dominantní či soutěživý přístup:** zřetelná je neustálá touha mít převahu nad druhými a získat si respekt. Individuální chování se velmi liší; každý jedinec může užívat jinou strategii, která by implikovala uznání druhých a potažmo i jeho sebeúctu.
- **Klamání:** v komunikaci je patrný rozdíl, jestliže se člověk snaží přesvědčivě lhát, nebo mluví pravdu.
- **Signalizování příbuznosti a sympatií:** v případě, že se člověk cítí s druhým dobře, je uvolněný a baví se, čímž mu dává najevo své sympatie.

Toto psychologické a výše zmíněné lingvistické hledisko kontextu je úzce propojeno s kontextem komunikace. Ovšem lingvistické vymezení nenalezne v této práci hlubší uplatnění, protože práce je zaměřena primárně na komunikaci beze slov. Na slovním projevu moderátora a hostů je zde především prezentována neverbální složka komunikace, ale přímo samotný obsah rozhovorů zde analyzován není.

Psychologické pojetí kontextu, ač v této práci by našlo větší uplatnění než prvně zmíněný lingvistický pohled, má tendenci podléhat interpretaci a tedy vzhledem ke snaze o věcný popis neverbální komunikace, by se také odklánělo od zaměření práce.

Za vhodnější vymezení lze považovat DeVitovo¹³⁶ rozlišení, které zahrnuje i podstatný psychologický podklad komunikace, ale přidává také další aspekty, které lze v pořadí popsat věcněji a tedy i výstižněji. Ve své segmentaci jednotlivých prvků kontextu upozorňuje na fakt, že stejná slova mohou být zcela jinak pochopena v odlišných souvislostech.¹³⁷ Toto pravidlo

¹³³ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 26.

¹³⁴ Lidská komunikace je tedy vzhledem k těmto parametrům velmi proměnlivá; jinak lze komunikovat s nadřizovaným, jinak s partnerem nebo se sousedem při hádce.

¹³⁵ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 69.

¹³⁶ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace: 6. vydání (2008). s. 34.

¹³⁷ Např. pozdrav – jak se máte? – vyzní zcela jinak u nemocničního lůžka, když se ptá lékař pacienta a při letném setkání dvou sousedů, kteří tento dotaz použijí pouze jako zdvořilostní frázi.

zcela platí také u neverbální komunikace. Což potvrzuje Brosnahan¹³⁸, když podotýká, že signály neverbální komunikace jsou extrémně kontextově sensitivní.

DeVito rozlišuje 4 následující druhy kontextu:

- **Fyzický kontext:** jedná se o hmotné zázemí konkrétního prostředí; tedy osoby, rozmístění nábytku či celková dekorace místnosti. Fyzický kontext komunikace ve své podstatě shrnuje výše popsané stránky společenské situace – tzn. prostor, zařízení a aparaturu.
- **Kulturní kontext:** představuje normy, pravidla a nepsané úzy jednání dané kultury či národa. Je známo mnoho kulturních odlišností. Více o konkrétních projevech těchto rozdílů je přímo u segmentace neverbální komunikace.

Z hlediska kulturního kontextu aplikovaného na neverbální komunikaci lze za zajímavý považovat díl pořadu s Kabirem Bedim, kde se střetávají indické a české-evropské zvyky neverbální komunikace. Je to patrné již při příchodu herce, kdy zdraví Kabir Bedi moderátora podáním ruky a úklonou, která je viditelně hlubší, než moderátorova. Při pozdravu publika herec sepne ruce a s lehkým úsměvem se opět uklání. I při následném zdravení tváří v tvář – již při posazení na pohovce – opět při odpovědi: „*Good evening*“, se Kabir Bedi uklání hlavou. Přičemž když zdraví moderátor herce: „*Dobry večer, pane Bedi*“, hlavou nepohybuje vůbec.

- **Sociálně-psychologický kontext:** do tohoto typu kontextu DeVito¹³⁹ zahrnuje sociální status a obecně vztahy mezi lidmi. Toto vše je spojeno také s výše zmíněným psychologickým náhledem na problematiku neverbální komunikace. Jestliže se někdo cítí vůči svému partnerovi podřazený, chová se k němu zcela jinak, než kdyby měl pocit, že ho zcela převyšuje. Z tohoto hlediska k neverbální komunikaci v této práci nebude přistupováno. U psychologické složky by se jednalo o zavádějící a příliš interpretativní hodnocení.

- **Časový kontext:** tedy „*pozice sdělení v posloupnosti události*.“¹⁴⁰ Jednoduše řečeno se jedná o kauzalitu, časovou posloupnost. Příkladem může být rozhovor s Kateřinou Jacques (03. 04. 09), kdy lze kauzalitu pozorovat na verbálním i neverbálním chování obou účastníků rozhovoru – tzn. moderátora i političky. Když se dotknou tématu biomasa, moderátor se chce nejdříve s vážnou tváří dobrat odpovědi na svou otázku. Při neustálém točení se kolem tématu a přiznání Jacques: „*...já vůbec nerozumím*“, které je doprovázeno zaraženým pohledem a obranně staženou bradou schovanou mezi rameny, se moderátor již tématu evidentně nechce vzdát. „*Ale mně neutečete, co je to ta biomasa?*“ Zlomový moment

¹³⁸ BROSNAHAN, Leger. OKADA, Tea. Japanese and English gesture : contrastive nonverbal communication. s. 10.

¹³⁹ DEVITO, Joseph A. Základy mezilidské komunikace: 6. vydání (2008). s. 34.

¹⁴⁰ Tamtéž s. 34.

nastane po výroku političky: „*my jsme zabředli do biomasy...*“,“ kdy se moderátor, ač neustále útočící na dané téma a tedy i političku, také rozesměje. Rozhovor běží dál, a jak bylo ukázáno, kauzálně na sebe navazují reakce jednoho účastníka konverzace za druhým.

Kontext a jeho jednotlivé výše zmíněné aspekty výrazně ovlivňují neverbální chování. Na kontext lze však pohlížet i přímo uvnitř systému neverbálních gest. Jestliže se pozornost zaměří na jedno gesto, potom ostatní gesta, která toto gesto doprovázejí, tvoří jeho kontext. Až podle celkového vyznění – součtu všech gest – je možné dále soudit. Pease¹⁴¹ připodobňuje tuto situaci k verbální komunikaci. Podobně i jednotlivá slova mohou mít různé významy, ale až v určité větě můžeme určit právě ten jeden správný – hodící se význam.

7. Vybrané prvky neverbální komunikace v pořadu

Uvolněte se, prosím

Analýza konkrétních projevů neverbální komunikace je řazena podle Mikulaščíkova¹⁴² vymezení nejintenzivněji vnímaných neverbálních signálů¹⁴³, ovšem je brán ohled také na specifika pořadu. Pro analýzu byly vybrány nejlépe pozorovatelné a tedy pro práci nejvhodnější segmenty neverbální komunikace: **mimika**, která je základní pro komunikaci mezi moderátorem a hostem. Dalším segmentem jsou velmi často a výrazně užívané **pohyby rukou a paží**. A posledním pozorovaným je **proxemika**, která je u záběrů na oba účastníky konverzace – jak moderátora, tak hosta – dobře popsatelná.

Dalším prvkem neverbální komunikace, který lze v pořadu sledovat je **posturologie**. Avšak k analýze tohoto typu neverbálního chování se v práci podrobněji nepřistupuje. Jednak z toho důvodu, že mnohé prvky posturologie jsou již analyzovány ve výše zmíněných oblastech neverbální komunikace. A také proto, že moderátorovu postavu nelze pozorovat, neboť je z poloviny kryta stolem a na postavy hostů díky záběrům kamery není často nabízen komplexní pohled.

Vybrané prvky neverbální komunikace jsou při analyzování popisovány ve svých souvislostech¹⁴⁴; tedy také v součtu doprovodných neverbálních signálů. Obecný kontext

¹⁴¹ PEASE, A.; PEASE, B. Body language : How to read others' thoughts by their gestures (1992). s. 14.

¹⁴² MIKULAŠTÍK, M. Komunikační dovednosti v praxi (2003). s. 124

¹⁴³ Viz str. 26.

¹⁴⁴ Peas nabádá k tomu, aby jednotlivé neverbální signály byly pozorovány v souvislostech, protože jedině tak je lze alespoň přibližně správně interpretovat. [PEASE, A; PEASE, B. Řeč těla. (2008). s. 31.]

komunikační situace v pořadu byl zmíněn výše¹⁴⁵. Všechny tyto aspekty jsou důležité pro pochopení neverbálního chování účastníků komunikace, protože jeden totožný neverbální signál může mít odlišný význam v rozdílných kontextech. Z tohoto důvodu jsou též jednotlivé pozorované složky neverbální komunikace reprezentovány i na doprovodném verbálním projevu komunikujícího.

Avšak na neverbální chování jednotlivců nemá vliv pouze kontext. Neverbální signály jsou přirozeně formovány také individuálním přístupem každého jedince. O tomto individualismu mluví Goffman, když užívá termín „*body idiom*“¹⁴⁶, který v sobě slučuje jak vžitá normy dané společností, tak i osobní styl vyjadřování. Je tedy velmi důležité si uvědomit, že každý jedinec má jisté osobité neverbální návyky. V této souvislosti Vybíral¹⁴⁷ upozorňuje na individuální neverbální tempo.

O rozdílech v neverbální komunikaci lze tedy mluvit nejen v rámci jednotlivých kultur, ale také uvnitř kultur samotných.

7.1 Mimika v pořadu *Uvolněte se, prosím*

Obličej je pokládán z hlediska sociální komunikace za druhý nejvýraznější sdělovací prostředek, tedy hned po verbálním projevu.¹⁴⁸ Vzhledem k neverbálním signálům, které při komunikaci obličej vysílá, lze ho dělit na tři části. Jedná se o oblast **čela a obočí, očí a dolní části obličej**, tedy tváře, nosu a úst.¹⁴⁹

Analýza se nyní zaměří na oblast **čela a obočí** a na dominantní partii dolní části obličej¹⁵⁰ – tedy na **ústa**. Oči, i přesto, že se jedná o výraznou složku neverbální komunikace, jsou vynechány, protože vzhledem k často neucelenému obrazu zábíraného kamerou, nelze přesně analyzovat všechny parametry jejich aktivity. Nelze například určit vždy zcela přesně směr pohledu či jeho četnost a délku. Totéž platí o velikosti zornic.¹⁵¹

¹⁴⁵ Viz str. 35-38.

¹⁴⁶ GOFFMAN, E. Behaviour on Public Places : Notes on the Social Organization of Gathering. In Psychologie lidské komunikace (2000). s. 65.

¹⁴⁷ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 75.

¹⁴⁸ KNAPP, M. L. Nonverbal Communication in Human Interaction. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 34.

¹⁴⁹ EKMAN, P. FRIESEN, W. V. ELLSWORTH, P. Emotion in the Human Face. In Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 40.

¹⁵⁰ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s.40.

¹⁵¹ Viz. výše – způsoby komunikace zrakem a pohledem.

7.1.1 Oblast čela a obočí

Oblast čela dotváří pomyslný rámec mimiky obličeje a je tedy úzce spjata s jeho celkovým mimickým výrazem. Tato část obličeje je výrazně ovlivňována pohybem obočí.¹⁵²

Nejčastěji uváděným¹⁵³ pohybem je **pozvednutí obočí**; tento pohyb mohou provést **obě obočí**, stejně jako pouze **jedno obočí**, což také variuje interpretaci tohoto neverbálního signálu. Dalším výrazným pohybem je **svrašťení obočí**.

- **Pozvednutí obou obočí**: Pease považuje zvednuté obočí za „*pozdravný signál*“¹⁵⁴, či také za projev vědomí společnosti někoho dalšího. Příkladem zde může být příchod moderátora na scénu; při pozdravu [Jan Kraus:] „*Dobrý večer.*“ (**obr. 1**) moderátor mírně sklání hlavu a **pozdvihuje obočí**. Zde je ze součtu neverbálních projevů a kontextu situace (tzn. začátek pořadu a příchod na scénu) zřejmé, že se jedná o pozdrav diváků.

Dále příkládá Pease¹⁵⁵ tomuto pohyb obočí význam překvapení (nebo též pocitu obavy). O tuto interpretaci se lze opřít v rozhovoru s politikem Čunkem. [Jiří Čunek:] „*Vážně?*“ (**obr. 2**) – tato otázka je doprovázena politikovým **nadzdvihnutým obočím**, které vytváří vrásky na čele, přičemž také více rozevívá oči. Je patrné, že se jedná o údiv, nebo více či méně hrané politikovo překvapení. Konkrétně u Čunka se tento projev údivu v rozhovoru s moderátorem opakuje vícekrát a vždy vypadá stejně – povytažené obočí s výraznými vráskami na čele, rozevřené oči, což je vždy doprovázeno jednoslovnou otázkou.¹⁵⁶

Podobná situace nastává také u užití tohoto neverbálního signálu hercem Taclíkem. [Jan Kraus:] „*...a vono se to bude zhoršovat.*“ [Marek Taclík:] „*Jo?*“ (**obr. 3**) – herec rychle **pozdvihne v údivu obočí**.

Obr. 1. Pozdrav diváků

¹⁵² Pohyb obočí se může často vázat na mimický výraz úst, jako v případě úsměvu. (viz níže)

¹⁵³ Tento pohyb byl uveden např. v publikaci *Řeč těla* (PEASE, A.; PEASE, B. 2008), *Řeč těla-body talk* (MORRISE, D. 2009).

¹⁵⁴ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla*. (2008). s. 162.

¹⁵⁵ Tamtéž s. 162.

¹⁵⁶ „Fakt?“ „Jo?“

Obr. 2. Nadzdvihnutí obočí

Obr. 3. Pozdvihnutí obočí v údivu

Zvednutí obou obočí Pease ale též klasifikuje jako tzv. „*dětský obličej*“.¹⁵⁷ Užívají ho především ženy, spočívá ve zvednutí obočí i očních víček. Při pohledu na tento mimický výraz by muži měli pocítit touhu ženu ochraňovat. Tento neverbální signál užívá v pořadu při rozhovoru s moderátorem politička Jacques. [Jan Kraus:] „...*aale biomasa*.“ (obr. 4) – moderátor ukazuje prstem na Jacques, ta neodpovídá, dívá se na moderátora upřeně, **zvedá obočí i víčka** a sklání hlavu jeho směrem, čímž se dostává do podhledu. Vzhledem k tomu, že se také neustále usmívá, lze tento neverbální projev spojit s členěním úsměvu¹⁵⁸, konkrétně potom s úsměvem s pohledem směřujícím vzhůru. Tento typ úsměvu má stejnou funkci jako povytažení víček a obočí; tedy má vzbudit ochranné pudy. Političčin výraz zde odpovídá „*dětskému obličej*“, snaží se tak v této situaci zmírnit moderátorovu agresivitu při kladení otázek, s kterými si evidentně neví rady (a naopak v něm vzbudit ochranné city).

Sám moderátor používá pozvednutí obočí ve specifických situacích – jestliže chce upozornit na určitý fakt, který právě uvádí. [Jan Kraus:] „...*celej tendle problém těch krizí a ted' sem jede Obama. Čili já si říkám, co zas bude, hele? A z čeho jsem hodně nervózní, přijede také jeho paní. Ted' já mám obamu, jak to přechylovat, nebo nepřechylovat...*“ (obr. 5) Při tomto monologu v úvodu pořadu si lze povšimnout moderátorova **povytažení obočí** hned na třech místech¹⁵⁹, a to vždy v okamžiku, kdy chtěl právě vyřčený fakt zdůraznit. Stejná funkce tohoto neverbálního projevu je patrná také u Čunka. [Jiří Čunek:] „...*tak třicet šest jsme dali do těch nových bytů, které jsme postavili z těch kontejnerů. A sedm jsme jich...sedm jsme dali půjčku. Bezúročnou na dvacet let.*“ (obr. 6) **Povytažení obočí** zde také signalizuje závažnost toho, co právě politik říká.

¹⁵⁷ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla*. (2008). s. 163.

¹⁵⁸ Viz s. 49.

¹⁵⁹ Slova, při nichž k tomuto pohybu došlo, zde jsou podtržena.

Obr. 4. Tzv. dětský obličej

Obr. 5. Povytažení obočí I.

Obr. 6. Povytažení obočí II.

• **Pozvednutí jednoho obočí:** ne vždy se zvedají obě obočí, může dojít k jakémusi kompromisu mezi pozvednutím a poklesnutím obočí. [Jan Kraus:] „...*kam vodjeli ty Češi? Kde jste?* – pozvedají se obě obočí na známku údivu – *Vraťte se. Já nevím, kam jste se...* – opět se pozvedají **obě obočí, levé obočí potom zůstává pozvednuté a pravé poklesává zpět** (do klidové tedy snížené polohy) – *Já jsem tu zůstal sám.*“ (obr. 7) Morris považuje tento neverbální signál za ekvivalent výroku: „*tomu se mi nechce věřit.*“¹⁶⁰ Což v uvedené situaci odpovídá také verbálnímu kontextu.

Morris¹⁶¹ dále dodává, že jedno obočí mírně pozvednuté je rozporuplným signálem, který vyjadřuje i agresi spojenou s mírným zděšením – člověk žasne, protože nemůže uvěřit tomu, že má k úleku dostatečný důvod. Což lze dokumentovat na rozhovoru se Salačovou,

¹⁶⁰ MORRIS, D. Řeč těla : body talk. (1999). s. 94.

¹⁶¹ Tamtéž s. 94.

kdy moderátor naráží na fakt, že ji v kariéře DJ pomohl fakt, že se v minulosti stala Miss ČR. Salačová to již jednou odmítla, ale moderátor se ptá ještě jednou. [Jan Kraus:] „...ale trošku vám to přihodilo tu příležitost víc, ne?!“ [Michaela Salačová:] „Eeee – levé obočí se rychle vymrští a zase vrací zpět, přičemž pravé obočí zůstává stále v klidové poloze – v dnešní době mám pocit, že ne.“ (obr. 8)

Obr. 7. Pozvednutí jednoho obočí I.

Obr. 8. Pozvednutí jednoho obočí II.

- **Svraštění obočí:** toto stažení obočí směrem k sobě, tedy ke kořenu nosu, se v pozorovaných dílech pořadu vyskytlo opravdu zřídka. Podle Morrise¹⁶² se jedná o výraz úzkosti, tísně nebo znepokojení. Jako určité znepokojení lze popsat např. reakci politika Čunka na moderátorovo nepochopení. [Jan Kraus:] „...ale jich je šest.“ [Jiří Čunek] „...těch dětí né, - politik **svraští obočí** a hlavou udělá rychlý pohyb směrem od moderátora - ty jsou čtyři!“ (obr. 9) Politik je zde znepokojen moderátorovou chybnou interpretací problematiky. Je tu evidentní odmítavý podtext Čunkovy reakce, tedy odmítnutí moderátorem právě vysloveného faktu.

¹⁶² MORRIS, D. Řeč těla : body talk. (1999). s. 96.

Obr. 9. Svráštění obočí

Při analýze vybraných dílů pořadu bylo mnohem častěji pozorováno pozvednutí obočí než jeho svraštění. Výraznou mimiku v této oblasti prokázali moderátor a politik Čunek, kteří pozvedávají obočí, když chtějí zdůraznit to, co právě říkají.

7.1.2 Ústa

Ústa jsou nejčastěji spojována s **úsměvem**, jedná se o prostředek udržení konverzace. Ovšem jak tvrdí Bäumlová: „...komplexní škála úsměvů je velmi rozmanitá a bohatá [...] Úsměvy mají mnoho podob a forem, z nichž některé bývají sotva vnímatelné.“¹⁶³ Přesto lze uvést základní pravidlo jejich členění vycházející z anatomie skupiny svalů, které úsměvy vytvářejí.

S úsměvem jsou spojeny tyto svalové skupiny: velký sval lící (zygomaticus major), který se nachází po délce každé strany obličeje a je spojen také s koutky úst. A druhou svalovou skupinou je kruhový sval oční (orbicularis oculi), který má vliv na přivírání víček. Sval lící roztahuje rty, rozšiřuje líce a případně také odkrývá zuby. Kruhový sval oční pracuje se svaly kolem očí, čímž zde vytváří vrásky, zužuje víčka a vesvém důsledku má vliv také na pohyb obočí.¹⁶⁴ Podstatný je fakt, že „velké lící svaly lze vědomě ovládat.“¹⁶⁵ Ovšem kruhový sval oční pracuje zcela bez vědomí člověka a tedy prozrazuje skutečné pocity.

Z čehož vyplývá základní dělení úsměvů na **falešný** a **upřímný**. Jednoduše řečeno, při falešném úsměvu pracuje pouze vědomě ovládaný velký sval lící, což znamená, že se

¹⁶³ BÄUMLOVÁ, B. Tajemství úsměvu : Odlišné interpretace úsměvu v rámci kontextových modalit (2006). s.14.

¹⁶⁴ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla. (2008). s. 69–70.

¹⁶⁵ Tamtéž s. 70.

„*usmívají pouze ústa*“¹⁶⁶, ale při upřímném úsměvu se do činnosti zapojuje také kruhový sval oční a přirozeně tak zužuje oči a vytváří vrásky kolem očí.

Tyto dva typy úsměvů lze pozorovat také v pořadu *Uvolněte se, prosím*. [Kateřina Jacques:], „...*ale kampaň je tak rozjetá, že ji nic nezastaví, takže jedeme setrvačně dál, no...*“ (obr. 10) – následuje **falešný úsměv** doprovázený výmluvným pokrčením ramen a upřeným pohledem na moderátora. V tomto případě se sice političčiny koutky úst roztáhnou, tváře se ale rozšiřují jen málo a u očí se nevytvářejí vrásky.

Naopak o úsměv upřímný se jedná v případě moderátorova pobavení v následující situaci. [Jan Kraus:] „*Ale štěpka a peletky, to je jednoduchý, to ví každé i v paramentě, ale biomasa...!*“ (obr. 11) – když po tomto kousavém výroku moderátora nenásleduje žádná odpověď, moderátor se na Jacques zpříma dívá, kamera přeskakuje z obličeje moderátora na obličej političky. Kraus začíná pokyvovat hlavou a usmívat se. A i po následném aplausu diváků je vidět, jak se moderátor usmívá přímo do kamery, ta ale zabírá celek – tedy i političku. Zde se jedná o **upřímný pobavený úsměv** moderátora – zužují se mu oči, obočí mírně poklesává (a chvílemi vyskakuje zase nahoru, když se snaží s Jacques navázat komunikaci), moderátorovy tváře se doširoka roztahují.¹⁶⁷

Obdobný úsměv se vyskytuje též při po dotazu [Jan Kraus:] „*Kolikrát vy jste se třeba tak modlil?*“ (obr. 12) Po této otázce se host – kněz Czendlik – začne **usmívat**, jeho obočí mírně poklesne, koutky úst se doširoka roztáhnou, oči se viditelně zúží. Opět se jedná (vzhledem ke kontextu situace) o upřímný pobavený úsměv, který dále ústí ve smích.¹⁶⁸

Stejně tak **upřímný úsměv** je také patrný při rozhovoru moderátora s politikem Čunkem. [Jan Kraus:] „*To je takovej rozdíl mezi postkomunismem a vyspělou demokracií*“ (obr. 13) – moderátorovi v tomto okamžiku ve srovnání s jeho předchozím mimickým výrazem pokleslo obočí a zúžily se víčka, kolem očí se tvoří vrásky. Moderátorovy tváře se rozšířily, široce se usmívá. Tento typ úsměvu Vávra¹⁶⁹ označuje za tzv. zubní úsměv, který se již nachází na hranici mezi úsměvem a smíchem.

¹⁶⁶ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla*. (2008). s. 70.

¹⁶⁷ Tamtéž s. 70.

¹⁶⁸ Smích lze podle Vávry definovat jako intenzivnější úsměv (tzn. intenzivnější zapojení obličejových svalů) se zvukovým doprovodem. [VÁVRA, V. *Mluvíme beze slov* (1990). s. 250.]

¹⁶⁹ VÁVRA, V. *Mluvíme beze slov* (1990). s. 254.

Obr. 10. Falešný úsměv

Obr. 11. Upřímný pobavený úsměv

Obr. 12. Upřímný pobavený úsměv ústící ve smích

Obr. 13. Upřímný úsměv

Ovšem typů úsměvů je daleko více, v této části práce bude užitá Peasova¹⁷⁰ segmentace, která se zmiňuje o dalších čtyřech příkladech úsměvů:

- **Úsměv se sevřenými rty:** při tomto úsměvu tvoří rty jednu souvislou linku, nejsou vůbec vidět zuby. O tomto úsměvu se zmiňuje také Vávra, nazývá ho „jednoduchý zavřený úsměv“. ¹⁷¹ Pease¹⁷² ale upozorňuje dále na pevnost semknutí rtů, což podle něj implikuje neochotu sdílet vlastní názor či postoj.

Jako příklad úsměvu se sevřenými rty lze uvést úsměv herce Taclíka v situaci, kdy se baví o svých ne právě kladně a intelektuálně vyznívajících rolích a o jejich dopadu na divačky. [Jan Kraus:] „...jednu nevýhodu to má, to jako si přiznejme. Tenhle herec pak zdaleka nemá takovej jaksi benefit třeba u divaček.“ (obr. 14) – Taclíkovi proletí na tváři velmi rychlý **úsměv se semknutými rty** – [Marek Taclík:] „To nemá.“ [Jan Kraus:] „To... vo

¹⁷⁰ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla. (2008). s. 76.

¹⁷¹ VÁVRA, V. Mluvíme beze slov (1990). s. 250.

¹⁷² PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla. (2008). s. 76-77.

tom něco víme.“ [Marek Taclík:] „ Ano.“ – zde následuje již výraznější hercův **úsměv s pevně semknutými rty**. Z vývoje následující diskuze na toto tématu a ze zkratkovitých¹⁷³ Taclíkových odpovědí lze soudit, že herec nemá touhu se k tomu více vyjadřovat.

Obr. 14. Úsměv s pevně semknutými rty

- **Pokřivený úsměv:** jestliže se ústa při pokřiveném úsměvu rozdělí na polovinu, potom je evidentní, že se každá část chová jinak; např. jeden koutek se stahuje do úsměvu a druhý spadá do pochmurného zamračení. Tento úsměv má vyjadřovat sarkasmus a jízlivost.¹⁷⁴

Pokřivený úsměv lze velmi často pozorovat u moderátora, který si na satirickém vyznění pořadu do velké míry zakládá a pokřivený úsměv je tedy pro něj charakteristický. Nejlépe je možné tento mimický rys pozorovat v úvodním monologu, který moderátor vede k divákům a tváří je obrácen přímo do kamery. V této úvodní části v zásadě glosuje současné dění. [Jan Kraus:] „*Jsou dva lidi, co, myslím, snějí o tom, že by mě měli takhle na nitích – pokřivený úsměv – moje partnerka a ředitel týdle televize.*“ (obr. 15) V této situaci se pravý koutek úst rozesměje více do širokého úsměvu než levý, ten zůstává spíše v neutrální, klidové poloze.

Stejně tak další část úvodního monologu moderátora ukazuje užití tohoto typu úsměvu. [Jan Kraus:] „*Plastická chirurgie posunula hranici středního věku k šedesátce, dobrá zpráva – pokřivený úsměv – čili brzy budu ve středním věku.*“ (obr. 16) Opět sarkastická poznámka doprovázená pokřiveným úsměvem – pravý koutek povyskakuje nahoru a levý zůstává v klidu.

Ovšem nejen moderátor, ale také někteří hosté užívají tento mimický prvek. [Marek Taclík:] „*Já se toho ale moc nebojím, já myslím, že mi ten blbec nezůstane nadosmrti.*“ (obr.

¹⁷³ Taclík odpovídá pouze - „*Přesně tak.*“ Na další moderátorův dotaz: „*Vy jste ženatej?*“ herec reaguje jen: „*Ne.*“

¹⁷⁴ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 77.

17) – **pokřivený úsměv** – levý koutek vystoupá výše než pravý, napovídá tomu také výraznější vráska kolem tohoto koutku.

Obr. 15. Pokřivený úsměv I.

Obr. 16. Pokřivený úsměv II.

Obr. 17. Pokřivený úsměv III.

- **Úsměv s pokleslou dolní čelistí:** jedná se o nacvičený úsměv, který má za úkol vzbudit přízeň u komunikačního partnera, či u obecnstva. A také má vyvolat zdání, že daná osoba se opravdu směje, či má hravou a veselou náladu.¹⁷⁵ Pro tento úsměv je charakteristická spadená dolní čelist, kterou je možné vědomě ovládat.

Užití tohoto úsměvu je patrné u Taxlíky, a to ve víceru situacích. Například, když moderátor naráží na hercův milostný poměr s paní profesorkou za dob studia. [Jan Kraus:]

¹⁷⁵ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 78.

„Pardon, nastoupil na individuální studium...tomu úplně nerozumím. To vypadá, že jste se dali dohromady s nějakou profesorkou, nebo co?“ (obr. 18) Na toto Taclík reaguje **smíchem s velmi výrazně pokleslou dolní čelistí**. Totožný úsměv/smích používá tak po moderátorově narážce týkající se možné změny repertoáru jeho rolí [Jan Kraus:] „*Tak doufat můžete samozřejmě....*“ – Taclíkův **smích**.

Obr. 18. Smích s pokleslou dolní čelistí

- **Úsměv s pohledem směřujícím stranou a vzhůru:** tento ostýchavě vyhlížející úsměv vzbuzuje ochranné city a je zcela typický pro ženy. Také v pořadu je tento úsměv možné vidět u žen. Např. producentka Kaplicky Fuchsová naklání hlavu směrem ke svému pravému rameni, čímž podporuje svůj podhled směřující k moderátorovi. [Kaplicky Fuchsová:] „*Mělo to osmdesát pět, teď to sestřiháváme trošku míň, aby to, no...*“ (obr. 19) – **úsměv s pohledem** směřujícím jakoby vzhůru na moderátora.

Druhým příkladem může být další žena – Salačová, která naklání hlavu stejně jako Kaplicky Fuchsová, čímž se dívá na Krause též z podhledu. [Jan Kraus:], „*...ale dneska jste významná DJka.*“ [Michaela Salačová:] „*Myslíte?*“ [Jan Kraus:] „*Dokonce přední česká DJka, prej.*“ [Michaela Salačová:] „*Myslíte?*“ (obr. 20) – při dotazu se Salačová **usmívá a z podhledu** se dívá na moderátora. Tento podhled spojený s úsměvem často používá i při další konverzaci.

Obr. 19. Úsměv s pohledem směřujícím vzhůru I. Obr. 20. Úsměv s pohledem směřujícím vzhůru II.

Kromě výše zmíněných úsměvů byly v pořadu *Uvolněte se, prosím* také pozorovány **semknuté rty** bez náznaku úsměvu, které vypovídají o skeptickém, či kritickém pohledu na právě diskutovanou problematiku.¹⁷⁶

Semknuté rty lze často vidět na tváři politika Čunka. [Jan Kraus:] „*No, ale to jsou teda nějaký nepřizpůsobivý hokejisti, když jsou zadlužený, ne?*“ (obr. 21) – Čunek reaguje **pevným sevřením úst** doprovázeným pohledem mířícím nahoru – [Jiří Čunek:] „*No asi máte pravdu, no. Ale ti hokejisti ani né....*“

Bruno k semknutým rtům dodává, že také „*poukazují na vnitřní napětí*“¹⁷⁷, člověk může něco potlačovat, či nechce o nějakém tématu mluvit. A totožný význam Bruno¹⁷⁸ přikládá skousnutým rtům. Tento neverbální signál lze dokumentovat na neverbální komunikaci Salačové. „*No jsou, daleko více...daleko víc se dokážou bavit...*“ (obr. 22) – **skousnutí spodního rtu**, oči sjedou dolů, následuje pomlka a čekání na další moderátorův dotaz. K upřesnění je podstatný verbální kontext celého rozhovoru. Moderátor se dříve ptal, jak je i zde výše zmíněno, zda ji ke kariéře nedopomohlo to, že se stala Miss ČR. Tato otázka nepatřila, logicky, mezi ty příjemné. V tento okamžik se moderátor také nadechuje k dalšímu dotazu a vzhledem k předešlému je pro Salačovou pravděpodobně nepříjemné čekání na další otázku.

¹⁷⁶ BRUNO, T. ADAMCZYK, G. Řeč těla : Přesvědčte svou mimikou, gesty a držení těla (2007). s. 65.

¹⁷⁷ Tamtéž s. 65.

¹⁷⁸ Tamtéž s. 65.

Obr. 21. Pevné semknutí rtů

Obr. 22. Skousnutí spodního rtu

Analýza pořadů prokázala, že úsměv je nedílnou součástí neverbální komunikace. Byly zde pozorovány všechny typy zmíněných úsměvů. Nad to lze u vybraných dílů pořadu poukázat na časté užívání pokřiveného úsměvu moderátora, což lze přikládat sarkastickému vyznění pořadu, na kterém je koncepce pořadu do značné míry také postavena.

Analýza též ověřila, že úsměv s pohledem směřujícím stranou vzhůru přisuzovaný především ženám je u nich opravdu možné velmi často pozorovat.

7.2 Pohyby rukou a paží v pořadu *Uvolněte se, prosím*

Z oblasti kineziky jsou v pořadu *Uvolněte se, prosím* nejlépe pozorovatelné pohyby rukou. Ty lze dle výše zmíněné segmentace¹⁷⁹ dělit na specifickou skupinu – gesta – a dále potom podle DeVitova¹⁸⁰ členění pohybů těla na ilustrátory, afektivní projevy, regulátory a adaptéry. Charakteristika jednotlivých typů pohybů těla, které lze vztahovat také na pohyby rukou, byla uvedena výše. Z tohoto dělení se vychází i zde při analyzování jednotlivých neverbálních signálů. Ovšem je též přihlíženo k Lewisově¹⁸¹ analýze jednotlivých neverbálních signálů. Jeho segmentace je velmi podobná, uvádí členění na **gesta – symboly, ilustrátory, regulátory a adaptéry**.¹⁸² Lewisovy symboly lze v této segmentaci ztotožnit s DeVitovými gesty – také jsou náhradou řeči a mohou být přímo překládány do verbálního

¹⁷⁹ Viz str. 30–31.

¹⁸⁰ DEVITO, J. A. *Základy mezilidské komunikace* (2008). s. 156.

¹⁸¹ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 24–35.

¹⁸² Přičemž podle této segmentace nerozlišuje pouze pohyby rukou, ale i další neverbální projevy, mimiku, haptiku atp.

projevu. Výjimkou v porovnání těchto segmentací jsou adaptéry, které Lewis¹⁸³ považuje za projev vyrovnání se s jistými pocity (což je nejlépe patrné ve stresových situacích). Takto charakterizovaným adaptérům odpovídají potom v DeVitově segmentaci afektivní projevy vyjadřující „emocionální významy“.¹⁸⁴ V DeVitově členění se ale též vyskytuje skupina adaptérů, ty však vnímá jinak než Lewis; DeVito¹⁸⁵ je vymezuje jako pohyby zaměřené na uspokojení vlastních potřeb.

Existuje velmi tenká hranice mezi určením, zda se jedná o afektivní pohyby nebo o adaptéry (podle DeVitova členění). Škrabání na nose může být při analýze zařazeno jak do afektivních projevů z důvodu stresové situace, kdy je např. lhář přistižen při činu¹⁸⁶, nebo též může tento neverbální signál splňovat pouze funkci adaptérů, protože toto místo na nose může mluvčího svědčit. Z tohoto důvodu budou tyto dvě skupiny afektivních pohybů a adaptérů sloučeny.

Je také podstatné zdůraznit, co již bylo zmíněno v úvodu analýzy neverbální komunikace, že existují individuální specifika neverbálního projevu každého člověka. Goffmanův¹⁸⁷ body idiom, který zahrnuje také osobitý idiolekt, lze nejlépe pozorovat u pohybů rukou a paží.

7.2.1 Gesta, symboly

DeVitova gesta a Lewisovy symboly mají společnou základní věc a to jejich možné přímé přeložení „...do slova nebo do slov v rámci konkrétně užívané významové oblasti.“¹⁸⁸ Což je spojeno s faktem, že jsou užívána vědomě a v okruhu lidí dané kultury, která zná významy těchto gest – symbolů. Gesta/symboly jsou v této práci vnímány jako posunky s převážně jednoznačným významem. A to vzhledem k faktu, že analýza neverbální komunikace je zaměřena na kulturu středoevropskou (konkrétně českou). Výjimkou je pouze ilustrační (doplňkový) díl s hostem Kabirem Bedim, kdy dochází ke střetu vícero kultur – indoevropské a středoevropské. Gesta získávají svůj jednoznačný význam také díky pevně danému kontextu.¹⁸⁹

¹⁸³ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 32.

¹⁸⁴ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2008). s. 156.

¹⁸⁵ Tamtéž s. 156.

¹⁸⁶ Viz str. 70.

¹⁸⁷ GOFFMAN, E. Behaviour on Public Places : Notes on the Social Organization of Gathering. In Psychologie lidské komunikace (2000). s. 66.

¹⁸⁸ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 24.

¹⁸⁹ Viz str. 14–22.

Mezi nejlépe rozeznatelné symboly/gesta jsou řazeny mimo jiné ekvivalenty těchto verbálních projevů: „*jděte tamhle, pojd'te sem, sedněte si tam, buďte zticha, [...] pojd'te za mnou, je mi horko/zima [...] odpovědi ano, ne [...]*“¹⁹⁰ atd.

Z výše zmíněných lze v pořadu *Uvolněte se, prosím* vysledovat ekvivalent k slovnímu imperativu „*buďte zticha*“.¹⁹¹ V úvodu pořadu hraje znělka; [Jan Kraus:] „*Dobrý večer...dobrý večer.*“ (**obr. 23**) – po těchto slovech moderátor **mávně energicky pravou paží** směrem ke kapele, která okamžitě přestane hrát. Jedná se o předem smluvené gesto v daném kontextu s jednoznačným významem. Podobným příkladem je také moderátorova **natažená pravá paže**, když vítá své hosty. Což může obsahovat pokyn „*pojd'te sem*“.¹⁹² [Jan Kraus:] „*Dámy a pánové, našim dalším hostem je Marek Taclík.*“ (**obr. 24**) – toto gesto má v kontextu pořadu jednoznačný význam ve smyslu: přivítejte mezi námi, či zde přichází.

Obr. 23. Mávnutí paží směrem ke kapele Obr. 24. Vítání hostů nataženou paží

Lewis¹⁹³ mezi symboly řadí též pokrčení ramen, což označuje za projev nejistoty. I Morris¹⁹⁴ uvádí tento posunek, přisuzuje mu význam nevědomosti určitého tématu. Obě tyto interpretace korelují s konkrétními situacemi z rozhovoru s Jacques. Například, když se jí moderátor ptá na biomasu. [Kateřina Jacques:] „*Ne biom...já vám vůbec nerozumím.*“ (**obr. 25**) – při těchto slovech politička výrazně **pokrčí pravé rameno**, levé rameno zůstává relativně v klidu, což je způsobeno tím, že politička sedí na pohovce a levou ruku má fixovanou na jejím opěradle.

¹⁹⁰ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 26.

¹⁹¹ Tamtéž s. 26.

¹⁹² Tamtéž s. 26.

¹⁹³ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 25.

¹⁹⁴ MORRIS, D. *Řeč těla : Bodytalk* (2009). s.147.

Obr. 25. Pokrčení ramene

DeVito tvrdí, že „gesta jsou specifická pro určitou kulturu“¹⁹⁵, což souhlasí také s Lewisovým¹⁹⁶ vymezením symbolů. Dokladem mohou být různé typy pozdravů, které jsou výrazně kulturně ovlivněny. Kabir Bedi (**obr. 26**) při příchodu na pódium zdraví diváky **sepnutím rukou a hlubokou úklonou**. Již mírnější úklonou později užívá také při přímém pozdravu s moderátorem. Za příklad pozdravu typického pro evropskou kulturu, který lze tedy vnímat jako gesto/symbol, je zdvižená ruka a mávnutí dlaní, toto užil moderátor v úvodu pořadu. [Jan Kraus:] „*Jinak zdravím přátele na Slovensku...gratuluju*“ – moderátor **zdvihne pravici a lehce jí mávne**, když ji vrací zpět k tělu (**obr. 27**).

Obr. 26. Pozdrav sepnutím rukou a úklonou

Obr. 27. Pozdrav mávnutím

Ve středoevropské kultuře je také dobře čitelný posunek naznačující volání. Mobilní telefony se staly součástí života každého a jejich užívání se promítá také i do gestiky,

¹⁹⁵ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). S. 125.

¹⁹⁶ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 25.

respektive do gest/symbolů běžně užívaných.¹⁹⁷ Stejné gesto užívá také moderátor při rozhovoru s političkou Jacques. [Jan Kraus:] „*Volám vám a říkám: dobrý den Kateřino, mám ty kamna, mám tu dotaci, všechno a co tam mám frknout dovnitř?*“ (**obr. 28**) – zde moderátor po celou dobu **naznačuje položenou pravou rukou na uchu volání**. Klein¹⁹⁸ potvrzuje, že až 87,7 % respondentů jeho výzkumu bylo schopno toto gesto interpretovat jako telefonování.

Obr. 28. Naznačení telefonování

Výrazně symbolický potenciál má také ukázání na vlastní osobu. Morris¹⁹⁹ uvádí hned vícero způsobů, jak lze takto akcentovat – položenou rukou na hrudník, dotekem ukazováčku, nebo poklepáním. Také Klein²⁰⁰ zmiňuje více typů poukázání na sebe sama. Gestem směřuje na svou osobu v pořadu politik Čunek. [Jiří Čunek:] „*No já to...* – v tomto momentě politik **ukáže na svou osobu** nejdříve levou rukou, ke konci výpovědi na sebe míří již oběma dlaněmi – *já jsem se to už naučil teďka.*“ (**obr. 29**) V takovémto kontextu má tento posunek jednoznačně význam gesta verbalizovaného ve formě: já, má osoba. Což dokládá Klein²⁰¹, když mluví o téměř 90 % dotazovaných, kteří přiřadili tomuto gestu význam důrazu na vlastní osobu.

¹⁹⁷ Na příklad při výzvě: zavolej mi! Při připomenutí: zavoláme si! apod.

¹⁹⁸ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 173.

¹⁹⁹ MORRIS, D. Řeč těla : Bodytalk (2009). s.44-45.

²⁰⁰ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 184.

²⁰¹ Tamtéž s. 184.

Obr. 29. Ukázání na vlastní osobu

Gesta/symboly jsou v pořadu užívány, jejich interpretace je zde nejnárodnější, protože jejich významy jsou obecně známé.

7.2.2 Ilustrátory

Ilustrátory, jak již bylo v segmentaci neverbální komunikace řečeno, slouží ke „zdůraznění slov nebo frází“.²⁰² DeVito²⁰³ spojuje ilustrátory také s označením směru, respektive **pozice** nějakého **předmětu**, zmiňuje též vykreslování **tvaru** či **velikosti** pomocí posunků. Podle Lewise tyto posunky „udávají **tempo a rytmus mluveného slova**“.²⁰⁴ Toto vymezení je při analýze neverbální komunikace v pořadu užito jako rozčlenění na určité podtypy ilustrátorů. K výše zmíněnému je vzhledem ke specifickým pořadům a případům zde pozorovaným přidána ještě jedna skupina ilustrátorů a tou je **naznačení činnosti**, o které se právě mluví.

- **Pozice předmětu:** v pořadách se spíše vyskytuje ukazování na jisté osoby, než na určité předměty. Nebo se také poukazuje na dvě pomyslné odlišnosti, které se od sebe výrazně liší, či se tyto dvě určité skutečnosti vyskytují na pomyslných jiných místech.

Příkladem užití ilustrátoru poukazujícího na určitý předmět je situace z rozhovoru s Kaplicky Fuchsovou. Ta svou řeč doprovází ukázáním na obrazovku, kde byla dříve k vidění část z jejího dokumentu. [Eliška Kaplicky Fuchsová:] „Vono už ty lidi tam, ty –

²⁰² LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 27.

²⁰³ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2001). s.126.

²⁰⁴ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 29.

producentka levou **rukou mávne** směrem k obrazovce – protagonisti, *třeba už nebudeme vůbec vědět, kdo to byl.*“ (obr. 30)

Obr. 30. Naznačení pozice předmětu

Na obrazovku, na níž byly pouštěny ukázky, odkazuje také moderátor. [Jan Kraus:] „*Ale tahleta, co jsme viděli – **ukazuje levou rukou s nataženou dlaní** směrem, kde je umístěna obrazovka, na které před chvílí moderátor a jeho hosté sledovali ukázku – to byla teda vlastně prababička, ale babička, ale ona žije pořád, že jo? ... Ono jí je aspoň třicet sedm let...Pane Čunku – stejně nyní **ukazuje směrem na** politika a medvědici, se kterou si hraje – *kdybyste ji tam zabavil, to by bylo fajn.*“ (obr. 31) V tomto případě moderátor ukazuje na medvědici, jejím směrem ukazuje také dřívě, a to při své narážce na Čunkův vřelý přístup k ní. [Jan Kraus:] „*Pane Čunku, **nedrážděte jí, jo?! – rukou s nataženými a mírně roztaženými prsty moderátor míří na** medvědici – *Ona je celkem přizpůsobivá.*“ (obr. 32) – i na konci své repliky moderátor opakuje stejný posunek rukou.**

Obr. 31. Naznačení pozice předmětu a osoby

Obr. 32. Naznačení pozice osoby

K ukázání na předmět či osobu se velmi často užívá nataženého prstu – nejčastěji ukazováčku.

Pease označuje tento natažený ukazováček za „*symbolický kyj, kterým mluvčí přeneseně nutí své posluchače k poslušnosti*“²⁰⁵; dodává výhrůžku: „*udělej to, nebo uvidíš*“.²⁰⁶ Bylo prokázáno, že jestliže užívají tento posunek řečníci, jsou většinou považováni za agresivní, bojovné a hrubé.²⁰⁷ Interpretace Černého²⁰⁸ tomu do jisté míry nasvědčuje; tento posunek přirovnává k užití ukazovátka, které může znamenat hrozbu, ale též může sloužit k upoutání pozornosti, nebo jen k doprovodu řeči. Vzhledem ke kontextu lze ale nejčastěji natažený ukazováček chápat jako ukazování směru, či určité osoby.²⁰⁹

Příkladem užití nataženého ukazováčku v pořadu je moderátorova otázka mířící na politika Čunka. [Jan Kraus:] „*A vy furt myslíte – natažený ukazováček směrem na politika, zde se jedná o regulátor*²¹⁰, kde se natažený ukazováček cílí na určitou osobu také velmi často užívá, viz níže – *že ona – nyní moderátor ukazuje nataženým ukazováčkem na medvědicu – si hraje?*“ (obr. 33) V této větě se tentýž posunek užívá dvakrát, jednou jako regulátor a podruhé jako ilustrátor dotazu. V druhém zmíněném případě je nejpravděpodobnější interpretace ukazování směru. Ovšem je možné se přiklonit také k Černého vymezení tohoto posunku, kdy má funkci upoutání pozornosti a obrácení tak zraku na to, co se momentálně děje s medvědicí a politikem.

Obr. 33. Ukázání nataženým ukazováčkem

²⁰⁵ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 45.

²⁰⁶ Tamtéž s. 45.

²⁰⁷ Tamtéž s. 47.

²⁰⁸ ČERNÝ, V. *Řeč těla : Neverbální komunikácia pre obchodníkov i bežný život* (2009). s. 251.

²⁰⁹ KLEIN, Z. *Atlas sématických gest* (1998). s. 59.

²¹⁰ Viz str. 66.

Upozornění posunkem na dvě zcela odlišné skutečnosti lze pozorovat v úvodu pořadu, kdy moderátor glosuje událost převozu nosorožců. [Jak Kraus:] „*Oni maj jet do Afriky – pravá ruka udělá pohyb doprava* a zase se vrátí na středovou pozici před tělo – *aby se rozmnožili. Jsou čtyři, nebo kolik. Ale ty lidi – opět stejná ruka udělá výrazný pohyb do leva* a zase se vrátí – *co zas jsou proti tomu, tak říkaj, že se nastydnou cestou – pohyb ruky opět doprava*, na znamení cesty do Afriky – *nebo že jim nebude dobře v bedně a tak dále.*“ (obr. 34) – moderátor v průběhu tohoto monologu vlastně celou dobu pohybuje pravou rukou ze strany na stranu. Tento pohyb znázorňuje rytmus jeho řeči (viz níže), ale také v momentech, kdy ruku oddálí více, se naznačuje místní lokace – když mluví o Africe, ukazuje na opačnou stranu, než když mluví o lidech, kterým se převoz nezdá. Moderátor zde takto svým pohybem ruky ilustruje svůj verbální projev; respektive poukazuje na dva zmíněné odlišné zájmy.

Obr. 34. Pohyb ruky z jedné strany na druhou stranu při naznačení dvou odlišných skutečností

Ilustrátory slouží k oddělení dvou rozdílných informací také v následujícím příkladu. [Jan Kraus:] „*No dobře to je to a pak budou teda parlamentní volby...*“ (obr. 35) – přičemž moderátor **rukou odděluje** pomyslnou minulost od budoucích voleb. Prsty napřažené ruky směřují k političce, čímž také zároveň ukazuje na naproti sedícího političku. I zde je tedy patrné, že zmíněný ilustrativní posunek plní zároveň také funkci regulátoru.²¹¹

²¹¹ Viz str. 68.

Obr. 35. Odlišení posunkem ruky dvou časových rovin - minulosti a budoucnosti

Stejnou funkci mají také moderátorovy posunky v diskuzi s politikem Čunkem. [Jan Kraus:] „*No dobře, ale tak píšou o vás v novinách, byl jste v televizi a tak dále. Tak co tomu říkáte, tomu obrazu, jakej o vás utvářej? Zdá se vám to věrohodný?*“ (obr. 36) – při první větě moderátor **ukazuje rukama nejdříve na jednu a později na druhou stranu**, čímž naznačuje jak oblast tisku, tak i televizi.

Obr. 36. Naznačení posunky rukou dvou odlišných masových medií – tisku a televize

Z výše uvedených příkladů je patrné, že v analyzovaných pořadech nejvíce užívá ukazovacích ilustrátorů moderátor Kraus. Je to dáno koncepcí pořadu, kdy má moderátor více prostoru také při úvodním monologu. Nahrává mu také fakt, že v pozici moderátora,²¹² který řídí a vede diskuzi, má tento typ posunků větší význam a jejich užití je i přirozenější než u jeho hostů. Moderátor je užívá často např. u dotazů, které takto dokresluje.

²¹² Samotné slovo moderátor je původem z latinského moderator, což znamená správce či také usměrňovatel. [OSVALDOVÁ, B.; HALADA, J. a kol. Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace (2007). s.121.]

- **Vykreslení tvaru/velikosti:** v pořadu jsou také užívány ilustrátory spojené přímo s popisem předmětů, o kterých se mluví. Tedy opět se jedná o ilustraci verbálního projevu, tentokrát vázanou na vzhled předmětů.

Příkladem popsání předmětů jsou posunky političky Jacques, kterými znázorňuje při rozhovoru s moderátorem velikost trik jednotlivých politiků. [Jan Kraus:] „*No a Topolánek si honí malý tričko?*“ [Kateřina Jacques:] „*Dlouhý triko.*“ (obr. 37) – při těchto slovech politička **natáhne ruce vertikálně** od sebe. Později ještě naznačuje také délku, naopak **rozpětím rukou** na délku od sebe. Klein²¹³ tyto posunky podle interpretace až 90 % respondentů označuje za určení výšky a velikosti.

Při dalším užívání těchto posunků došlo při komunikaci mezi moderátorem a političkou k tzv. zrcadlení. Tento pojem v souvislosti s ilustrátory zmiňuje Lewis.²¹⁴ Jedná se o užití určitého ilustrátoru jednou osobou a následně zrcadlením ho užije také komunikační partner. [Kateřina Jacques:] „*Dlouhý triko.*“ – Kraus naznačí **posunek délky**, který již použila jednou politička – [Jan Kraus:] „*Čili jeden má velký triko a druhý má dlouhý triko....*“ (obr. 38) Lewis dodává, že takovéto neverbální jednání navozuje kladný dojem a také zvyšuje „*schopnost získat pozornost druhých*“.²¹⁵

Obr. 37. Vykreslení velikosti předmětu rozpětím rukou Obr. 38. Tzv. zrcadlení posunku

Jak je zde z uvedeného příkladu zřejmé, ve sledovaných dílech pořadu nebyly tímto způsobem příliš často ilustrátory užívány.

²¹³ KLEIN, Z. Atlas sématických gest (1998). s.118, 119.

²¹⁴ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 29.

²¹⁵ Tamtéž s. 29.

- **Rytmus/tempo mluvy:** ilustrátory se velmi často užívají i k synchronizaci mezi verbálním projevem a jeho neverbálním doprovodem – řečí těla.²¹⁶ Toto užívání posunků je výrazně individuálně ovlivněno, např. moderátor užívá ilustrátory velmi často. Dobře viditelné to je vždy v úvodu pořadu. Moderátor si pomáhá udržet tempo řeči posunků rukou. [Jan Kraus:] „*Ted' jsem čet zajímavou informaci. Takovou, myslím, typicky českou předvánoční, že číšník honil hosta, kterej odmít zaplatit. Nebo...odmít zaplatit, prostě nezaplatí! Tak ho hnál několik kilometrů po městě...*“ – po celou dobu tohoto monologu moderátor **střídavě rozkládá rukama** a zase je vrací a opět spíná.

Je zde evidentní, že takto moderátor koriguje svou řeč. Při rozfázování tohoto pásma ilustrátorů jsou patrné jednotlivé posunky: propletené prsty (**obr. 39**), sepnuté ruce a rozložené ruce s dlaněmi vzhůru (**obr. 40**). I těmto prvkům neverbálního chování mohou být přisuzovány určité interpretace. Například proplétání a zaplétání prstů označuje Vávra²¹⁷ za ochranný posunek, který vytváří pomyslnou bariéru před řečníkem. Toto chování spojuje se situacemi, kdy je řečník v cizím prostředí, mezi neznámými lidmi. V podobných intencích hodnotí takto zaklesnuté ruce i Pease, podle něj „*svědčí o rezervovaném, úzkostném nebo negativním postoji.*“²¹⁸ Jedná se tedy o negativní gesto. Pease dále komentuje tzv. postoj „*dlaň v dlani*“²¹⁹, který lze v této situaci u moderátora také pozorovat (v podobě sepnutých rukou). Tato pozice, jak Pease²²⁰ zmiňuje, je častá především u mužů, kteří přednáší před obecností a má dodávat pocit jistoty. Což také implikuje fakt, že tento posunek může prozrazovat jistou zranitelnost.

Dalším výrazným pohybem je rozkládání rukou s dlaněmi obrácenými vzhůru. Klein²²¹ tento postoj označuje za rozpaky, nebo též nabídku. Naopak zcela odlišnou interpretaci předkládá Pease. Tvrdí, že se jedná o vstřícný postoj navozující pocit upřímnosti. Vzhledem k dané situaci je příhodnější druhá zmíněná interpretace, kdy moderátor pravděpodobně intuitivně naznačuje svůj otevřený postoj. Ovšem zároveň se vzhledem k výše zmíněným interpretacím moderátor snaží vyrovnat s pozorností publika bariérovými posunků, kterými se brání a dodává pocit jistoty.

²¹⁶ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 29.

²¹⁷ VÁVRA, V. Mluvíme beze slov (1990). s. 74.

²¹⁸ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 126.

²¹⁹ Tamtéž s. 97.

²²⁰ Tamtéž s. 97.

²²¹ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 129.

Obr. 39. Propletené prsty, sepnuté ruce

Obr. 40. Rozkládání rukou

Ovšem nejen moderátor užívá ilustrátorů k udržení tempa řeči. Z hostů užívá tyto ponuky například také Berousek. [Jiří Berousek:] „*No tak víte, tak, je to něco nového pro ni.*“ (obr. 41) – po této větě Berousek mírně **mávně pravou rukou**, tento posunek udělá během výpovědi dvakrát²²² a viditelně jím dotváří tempo své řeči.

Obr. 41. Doprovodný posunek tempa řeči – mávnutí rukou

Dalším velmi aktivním v oblasti užívání těchto posunků k doprovodu řeči je opět muž – politik Čunek. [Jiří Čunek:] „*A proč! Jako, kdybyste ...kdyby můj otec nepracoval, byl chudý, já nemusím pracovat a jsem taky bohatý*“ (obr. 42) – v pasážích textu, které jsou podtržené, politik šermuje levou rukou před obličejem, vznáší ji z pohovky a zase na ni pokládá.

V souvislosti s osobou politika byla v pořadí zaznamenána také odpověď doprovázející výpověď politika Čunka naznačená zakmitáním dlaně ze strany na stranu.

²²² Ty části výpovědi, kde Berousek použil tento posunek, jsou podtrženy.

Vzhledem k tomuto užitému posunku je klíčový kontext situace. Protože přestože toto gesto – rychlý pohyb ruky ze strany na stranu – Morris²²³ jednoznačně označuje za negativní odpověď, tak např. stejný posunek si lze podle Kleina²²⁴ a jeho 78 % respondentů vykládat také jako mávání. Situace ale této Kleinově interpretaci nenasvědčuje. [Jan Kraus:] „*Všichni ty, co tam se stěhovali byli dlužný?*“ [Jiří Čunek:] „*Co se stěhovali...*“ [Jan Kraus:] „*všichni dlužili peníze?*“ [Jiří Čunek:] „*No z toho domu, kde bylo šedesát čtyři bytů, bylo šest těch, co – zakmitání levou rukou s nataženými a mírně rozevřenými prsty ze strany na stranu – byli platiči.*“ (obr. 43) Přestože Čunek přímo neříká zápornou odpověď, jeho ruka to zcela jasně naznačuje. A v důsledku toho, co říká, je užití tohoto posunku zcela oprávněné – všichni dlužní nebyli, z šedesáti čtyř bytů šest nájem platilo.

Obr. 42. Pohyb ruky před obličejem doprovázející politikovu repliku

Obr. 43. Negativní posunek – zakmitání rukou ze strany na stranu

Ilustrátory tempa a rytmu řeči, jak je u pozorovaných pořadů patrné, nejvíce využívá moderátor Kraus. Opět to je dáno jak obecně prostorem, který je pro jeho projev vyhrazen, tak i jeho spontánním způsobem vyjadřování. V rozhovorech je také zjevné, že každý host (obr. 44) tyto posunky synchronizující jeho verbální a neverbální projev užívá. Ovšem ne v takové míře jako moderátor.

Na místě je také upozornit na jistý druh zkreslení, které je způsobeno záběry kamery. Když mluví pouze host, kamery často nesnímají celou jeho postavu, ale pouze tvář a ramena, čímž vylučují pohled na jeho ruce a paže, což také může navodit dojem jisté statiky hosta.

²²³ MORRIS, D. Řeč těla : Bodytalk (2009). s. 24.

²²⁴ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 89.

Obr. 44. Užití ilustrátorů u dalších hostů

- Naznačení činnosti:** posunky rukou a paží ilustrující verbální projev mohou též naznačovat určitou činnost, o které se právě mluví. V těchto případech je jednoznačný význam pohybů, ovšem nejedná se o gesta, která mají přímo své verbálními ekvivalenty. Významy těchto ilustrujících posunků jsou zcela závislé na kontextu, respektive na tématu rozhovoru. Příkladem může být rozhovor s hercem Taclíkem. [Marek Taclík:] „*Pardon, zdovolením, já bych rád domů...*“ (obr. 45) – přičemž herec rukama naznačuje, jak se **prodírá davem**, odsunuje lidi před sebou. Na toto reaguje jiným pohybem ovšem též naznačujícím určitou činnost moderátor. [Jan Kraus:] „*A oni vám rády uhnu, běž.*“ (obr. 46) – moderátor **natáčí obě ruce i s trupem pryč** od herce, odklání se od něj, čímž naznačuje jak ochotně mu davy, mezi kterými se prodírá, uhýbají.

Obr. 45. Naznačení prodírání se davem

Obr. 46. Naznačení odklánění ustupujícího davu

Z kontextu komunikace lze také jednoznačně odvodit význam posuňku ťukání palce na ukazováček a další prsty; a to v situaci, kdy se moderátor se svým hostem baví o psaní SMS.

[Jan Kraus:] „*Já znám...holky to uměj některý, že píšou* – moderátor naznačuje rukou respektive palcem **vytřukávání** na pomyslné klávesnici ze svých prstů – *a nekoukaj na to. Vy jste musel koukat?*“ (obr. 47) – Kraus v této situaci předvádí **pohyb jako při psaní SMS**, což přesně ilustruje jeho verbální projev

Moderátor užívá těchto ilustrátorů velmi často u dotazů kladených svým hostům, čímž tyto otázky do jisté míry upřesňuje. Takto moderátorem užitá posunky lze pozorovat v následujících příkladech dvou otázek. [Jak Kraus:] „*...a tím jsme začli, že já jsem říkal, to mám vzít odpadkový koš a vyklopit ho* – při těchto slovech moderátor **naznačuje oběma rukama, jak vyhazuje pomyslný koš – do těch kamen? A vy jste říkala – né...“ (obr. 48)**

Obdobná situace je také při rozhovoru s Berouskem, kdy se moderátor ptá, jak moc jsou medvědi pro jejich chovatele nebezpeční. [Jak Kraus:] „*A vás ted' sekne* – moderátor rychle **mávně pravou rukou shora dolů**, což má naznačovat seknutí – *takhle během roku medvěd někdy?*“ (obr. 49)

Obr. 47. Posunek naznačující psaní SMS

Obr. 48. Posunek naznačující vyhazování odpadkového koše

Obr. 49. Naznačení seknutí

I v případě tohoto typu pohybu rukou a paží je velmi aktivní samotný moderátor. Dále z analýzy vyplynulo, že často těchto neverbálních signálů používá při kladení dotazů svým hostům.

7.2.3 Regulátory

Tento typ posunků slouží k urychlení či zpomalení řečníka, nebo také k naznačení předání slova. Užití regulátory je však možné i při žádosti o udělení slova a upozornění tak na svou osobu.²²⁵

²²⁵ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 30.

Lewis²²⁶ mezi regulátory řadí též posunky, kterých se tato analýza přímo netýká; jedná se o podání ruky, čímž je možné také určitým způsobem řečníka řídit a zahrnuje jiné doteky, které by měly symbolizovat snahu přímo ucpat řečníkovi ústa.²²⁷

Vzhledem ke komunikační situaci navozené v pořadu *Uvolněte se, prosím* je logické, že především moderátor Kraus bude užívat tyto posunky. [Jan Kraus:] „*Ale tak – ukazuje pravou rukou s nataženými prsty na Berouska – kolik generací u vás, pane Berousku...*“ (obr. 50) – v této situaci moderátor jasně předává slovo svému hostu, později větu dokončuje – [Jak Kraus:] „*kolik generací u vás pěstuje nebo chová medvědy?*“

V rozhovoru s hercem Taclíkem moderátor také ukazuje na svého hosta – respondenta dotazu. [Jan Kraus:] „*Začínal jste ale v činoherním v ústní, ne?*“ (obr. 51) – **ukazuje na herce ukazováčkem se zavřenou dlaní.** Již výše²²⁸ byly uvedeny interpretace tohoto posunku – nataženého ukazováčku. Tento posunek se velmi často užívá i jako regulátor. V této situaci se lze přiklonit k Černého²²⁹ označení ukazováčku za ukazovátko, které zcela plní svou funkci. Moderátor takto upoutává pozornost, kterou ač za vlastního verbálního doprovodu přesměrovává na svého hosta. Je patrná také apelace, kterou by Pease²³⁰ při svém vymezení označil za donucení k poslušnosti; tedy vymáhání odpovědi na položenou otázku.

Obr. 50. Ukázání na osobu hosta I. Obr. 51. Ukázání na osobu hosta II.

Uvedené příklady a též další pozorování vybraných dílů pořadu potvrzuje, že moderátor užívá regulátory mnohem častěji než jeho hosté.

²²⁶ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 30.

²²⁷ Tamtéž s. 32.

²²⁸ Viz str. 50–51.

²²⁹ ČERNÝ, V. *Řeč těla : Neverbální komunikácia pre obchodníkov i bežný život* (2009). s. 251.

²³⁰ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 45.

7.2.4 Adaptéry a afektivní projevy

Neverbální signály řadící se do těchto dvou skupin – adaptérů a afektivních projevů – se mohou prolínat, splývat, ale také je lze lehce zaměnit, což je také důvod, proč jsou analyzovány zároveň v jedné kapitole.

Skupinu – adaptérů a afektivních projevů – lze pro účely této práce charakterizovat jako neverbální chování, které napomáhá zvládat nálady a emocionální rozpoložení²³¹ v dané situaci nebo neverbální chování, které uspokojuje „nějakou osobní potřebu“.²³²

U analýzy je každý prvek neverbální komunikace popsán a po té jsou k němu přiřazeny jednotlivé interpretace autorů zabývajících se řečí těla. Není tedy striktně řečeno, že se jedná výhradně o projev uspokojení vlastní potřeby, či výhradně o projev s emocionálním podtextem. Takovéto soudy by zde byly vysoce interpretativní a ani vzhledem ke zcela kompletní neznalosti všech složek kontextu zavádějící.

Nejčastěji jsou považovány za posunky s hlubšími emocionálními významy a pohnutkami pohyby rukou kolem obličeje, či doteky v oblasti obličeje, krku, zátylku, uší apod. Tyto posunky mohou být spojovány s neupřímností, klamáním²³³, lhaním, hodnocením, či také s otálením a zdržováním rozhovoru.²³⁴ Ovšem stejně tak mohou být řazeny mezi DeVitovy adaptéry sloužící pouze k vyhovění nějaké vlastní potřebě.

Velmi zajímavým příkladem, co se týče doteků v této oblasti, je rozhovor s politikem Čunkem. První situace, kdy politik užije tyto posunky, je ta část rozhovoru, kdy se mluví o vystěhovávání neplatičů ve Vsetíně. [Jan Kraus:] „...nebo z čeho platěj?“ [Jiří Čunek:] „No, oni si vydělávají – levou rukou se **letmo dotýká krku a límečku** od košile – *na sociálních dávkách. Většinou!*“ (obr. 52) Dotyky v oblasti krku analyzuje Pease, který se přiklání k Morrisovu tvrzení, že „...lhaní vyvolává svědivý pocit v citlivých tkáních obličeje a hrdla a člověk se nepříjemného pocitu chce zbavit třením nebo škrábáním“.²³⁵ Na základě čehož Pease²³⁶ označuje tento posunek za potvrzení nachytání lháře v momentě, když má tento člověk pocit, že je ze lži podezírán. Lewis mluví přímo o „*tahání za límec*“²³⁷, které spojuje s fyzickým napětím dotyčného. Dále popisuje důvody tenze a citlivosti kůže na krku obdobně jako Pease.

²³¹ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 32.

²³² DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2008). s. 156.

²³³ ČERNÝ, V. Řeč těla: Neverbální komunikácia pre obchodnikov i bežný život (2009). s. 232.

²³⁴ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 137–155.

²³⁵ MORRIS, D. Manwatching. In Řeč těla (2008). s. 146.

²³⁶ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 146.

²³⁷ LEWIS, D. Tajná řeč těla (1989). s. 213.

V tomto případě tedy může z výše zmíněných charakteristik vyplynout, že jde o kauzální provázání emocionálního rozpoložení, v důsledku kterého je vyhověno vlastní potřebě reagovat na svědění. Ale stejně tak může stále jít o svědění, které je způsobeno něčím jiným, než nervózním chvěním krčních svalů zapříčiněným lhaním či neupřímným postojem.

Podobný pohyb v oblasti krku a límečku politik dělá také při diskuzi o ne zrovna příjemném tématu – penězích, které dalo město Vsetín na své hokejisty, aby se udrželi v lize. Na moderátorovy narážky se politik snaží reagovat. [Jiří Čunek:] „...*no právě. No, tak my jsme se* – levou rukou se **škrábe na krku v oblasti límečku**, pohled (s rozšířenými očima) směřuje doleva dolů, obočí je pozvednuté, na čele jsou vrásky – *domnívali, že....*“ (**obr. 53**) – moderátor zde skáče politikovi do řeči. I pro tuto situace lze uplatnit výše zmíněné interpretace. Vzhledem k poměrně časté frekvenci užívání tohoto posunku u politika lze se odkázat na Goffmanův body idiom²³⁸, který klade důraz na osobité užívání neverbálních signálů.

Obr. 52. Dotyk v oblasti límečku od košile a krku I.

Obr. 53. Dotyk v oblasti límečku od košile a krku II.

Politik Čunek se však v oblasti obličeje nedotýká pouze límečku a krku, ale také nosu, později i očí. Rozhovor se stáčí na údajné obtěžování jeho sekretářky. [Jan Kraus:] „*No a jak to bylo teda? Je to nesmysl?*“ [Jiří Čunek:] „*A co ted', jako? Že byla sekretářka? Ne, ona byla dobrá sekretářka.*“ [Jan Kraus:] „*No, ta vaše aféra. Ta aféra! Tam se děly věci, já na to koukal, se děly věci.*“ (**obr. 54**) – po této moderátorově narážce se politik **dotýká zběžně rukou špičky nosu**. [Jan Kraus:] „*Furt nějaký honičky po kanceláři...*“ (**obr. 55**) – nyní si

²³⁸ GOFFMAN, E. Behaviour on Public Places : Notes on the Social Organization of Gathering. In Psychologie lidské komunikace (2000). s. 65.

politik levou rukou s roztaženým palcem a ukazováčkem se smíchem **letmo promne obě oči**. Jak je vidět, jsou zde přítomny hned dva signifikantní pohyby spojené s obličejem.

Dotýkání nosu Pease²³⁹ opět necharakterizuje příliš kladně. Upozorňuje na výzkum, který zjistil, že jestliže člověk lže, „*uvolňuje jeho organismus chemické látky zvané katecholaminy, které způsobí zduření nosní sliznice.*“²⁴⁰ Což spolu se zvýšeným krevním tlakem způsobuje zvětšení nosu a tedy i nutkání dotyčného si na nos sahat.²⁴¹ Jako příklad Peas²⁴² uvádí vystoupení Billa Clintona před velkou porotou, kde mluvil o aféře s Monikou Lewinskou, i zde byly patrné politikovy pohyby kolem nosu.

Dotyk nosu lze najít také v analýze neverbální komunikace u Lewise²⁴³. Tomuto posunku přisuzuje význam citového rozčilení, úzkosti, ale rovněž i hněvu. Jedná se podle něj o modifikaci snahy zakrýt si ústa, což je při lhaní také běžné. Dotyčný si takto chce hlídat, co říká, protože to je při klamání důležité. S těmito interpretacemi se shoduje také Černý²⁴⁴, který považuje jakýkoliv dotek tváře – obzvláště potom nosu – za projev neupřímnosti a klamání.

Z doposud zmíněných významů tohoto neverbálního chování vyplývá, že by se všichni autoři shodli na politikově klamání a neupřímnosti. Ovšem na druhou stranu existují také interpretace, které tento posunek vymezují jako výraz přemýšlení²⁴⁵ a i sám Pease²⁴⁶ připouští, že je samozřejmé, že při rýmě, či nachlazení lze tento výklad zaměnit.

Druhým v této situaci užitým posunem bylo promnutí očí. I tento neverbální signál je často řazen mezi důsledky vyrovnání se s klamáním druhých a osobní nejistotou. Lewis považuje dotek očí při konverzaci za „*podvědomé přání zakrýt si oči*“²⁴⁷, což má znamenat, že se člověk chce vyvarovat pohledu na toho, koho právě obelhává. S souhlasí i Pease²⁴⁸, který považuje tření oka za potlačení neupřímnosti a pochybnost.

Avšak i zde záleží na celkovém kontextu, protože například Černý²⁴⁹ popisuje pohyby rukou u kořene nosu a v oblasti očí jako potřebu ponořit se do svého nitra a uspořádat si

²³⁹ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 143.

²⁴⁰ Tamtéž s. 143.

²⁴¹ Pease též podotýká a shoduje se s v tom s Lewisem, že v těchto případech se nosu dotyčná osoba opravdu jen zlehka dotýká, pevně si ho netře, jak je to běžné, když nos opravdu svědí. [PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 143., LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 214.]

²⁴² PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 144.

²⁴³ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 214.

²⁴⁴ ČERNÝ, V. *Řeč těla: Neverbální komunikácia pre obchodnikov i bežný život* (2009). s. 232.

²⁴⁵ KLEIN, Z. *Atlas sémantických gest* (1998). s. 152.

²⁴⁶ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 143.

²⁴⁷ LEWIS, D. *Tajná řeč těla* (1989). s. 213.

²⁴⁸ PEASE, A.; PEASE, B. *Řeč těla* (2008). s. 145.

²⁴⁹ ČERNÝ, V. *Řeč těla: Neverbální komunikácia pre obchodnikov i bežný život* (2009). s. 224.

myšlenky, nebo také obnovit síly. Též Klein²⁵⁰ hodnotí mnutí očí podle nejčastějších odpovědí svých respondentů jako projev únavy nebo bolesti.

Obr. 54. Dotyk špičky nosu

Obr. 55. Promnutí očí

Podobný posunek lze pozorovat také při moderátorově monologu. [Jan Kraus:] „...jedna pecka za druhou. Ona je světová krize – ukazováčkem na pravé ruce **si mne oko**, levá přitom zůstává v kapse u kalhot – *tak aby toho nebylo málo, my jsme si udělali vládní krizi ještě...*“ (obr. 56) – i nyní lze odkázat na výše uvedené interpretace. S přihlédnutím k tématu, které se nezdá být pro moderátora výrazně konfliktní, je příhodnější zdůraznit vymezení DeVitových²⁵¹ adaptérů jako pouhé vyhovění vlastním potřebám.

Moderátor užívá také jiných posunků spojených s dotyky obličeje. [Kateřina Jacques:] „...právě *ted' už jsme...ted' už jsme zaujali všichni, takže ted' spíš bych řekla, že je třeba to dát trochu do klidu, no.*“ (obr. 57) – během celé této výpovědi, kdy moderátor političku poslouchá, si pravou **rukou** nejdříve **přejede po rtech**, potom prsty ponechá kousek pod rty na bradě. V souvislosti s pohyby kolem úst lze zmínit Peasovo²⁵² rozlišení. Odlišuje od sebe, zda se člověk dotýká úst, když sám hovoří, nebo když někoho poslouchá. První varianta vypovídající o tom, že „*mozek chce podvědomě potlačit lživá slova*“²⁵³, je sice přímo pro tento případ irelevantní, ale přesto má přímou spojitost s druhou zmíněnou situací. V tomto případě si člověk přikrývá ústa, protože má pocit, že jeho právě hovořící partner něco tají.

²⁵⁰ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 148.

²⁵¹ DEVITO, J. A. Základy mezilidské komunikace (2008). s. 156.

²⁵² PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 142.

²⁵³ Tamtéž s. 142.

Toto obhajuje také Morris svou interpretací, posunek verbalizuje jako „nevěřím ti ani slovo“²⁵⁴ a spojuje ho s vnitřním konfliktem, zda uvěřit tomu, co druhý říká.

Pease²⁵⁵ též ale dodává, že předměty kolem úst (včetně ruky a prstů) mohou mít též zdržovací funkci. S tímto tvrzením může korelovat Kleinovo²⁵⁶ hodnocení tohoto posunku, kdy uvádí, že nejvíce respondentů označilo přiložení prstů na oblast kolem brady za přemýšlení, menší část potom za rozpaky.

Analýzu tohoto neverbálního signálu nabízí také Černý.²⁵⁷ Pomyslné uzavření úst rukou se současným nasloucháním partnerovi považuje za potlačení vyřčení nějaké námitky. Samotné doteky kolem úst potom hodnotí jako projevy neupřímnosti, klamání a pocitu nejistoty.

V uvedeném příkladě hned po té, co politička dokončí svou repliku, následuje další moderátorův dotaz. Je tedy zřejmé, že po celou dobu, kdy měl moderátor ruku na ústech, přemýšlel nad svým následujícím dotazem, což podporuje svou zdržovací interpretací Pease a především se zcela výstižným hodnocením Kleina.

Obr. 56. Promnutí oka

Obr. 57. Pohyb ruky v oblasti úst, držení za bradu

Při moderátorově dotazu týkajícím se představy ideální partnerky si k bradě přikládá prsty také herec Taclík; nejdříve si mne po stranách ukazováčkem a placem bradu a pak po celou dobu své odpovědi se za ni drží. [Marek Taclík:] „*Ne nemám vůbec jako představu ideální partnerky...*“ (obr. 58). Podle Pease²⁵⁸ lidé užívají tento posunek, jestliže něco právě

²⁵⁴ MORRIS, D. Manwatching. In Řeč těla (2008). s. 13.

²⁵⁵ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 152.

²⁵⁶ KLEIN, Z. Atlas sémantických gest (1998). s. 175.

²⁵⁷ ČERNÝ, V. Řeč těla: Neverbální komunikácia pre obchodnikov i bežný život (2009). s. 232-233.

²⁵⁸ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 152.

hodnotí a dělají závěry. Tomuto nasvědčují také Morrisovy²⁵⁹ interpretace. Uvádí dva podobné posunky, které oba spojuje s pomyslným uchopením či hlazením vousů, což implikuje moudrost a přemýšlení. Také Klein²⁶⁰ podle výsledků svých respondentů tento posunek přiřazuje k procesu přemýšlení.

Herec Taclík v uvedené situaci opravdu rozmýšlel odpověď na položený dotaz, což je patrné na jeho odpovědi. Lze tedy říci, že v zásadě možno použít všechny zmíněné interpretace.

Obr. 58. Mnutí brady po stranách ukazováčkem a palcem

Adaptéry a afektivní projevy užívá každý člověk. Na příkladech, které byly uvedeny výše, je ukázáno, jak široké je spektrum jejich interpretací. Nejvýraznějšími adaptéry či afektivními projevy podle popsaných příkladů disponoval politik Čunek, dále potom samotný moderátor.

Neverbální projev každého jedince je však výrazně ovlivněn také jeho osobním charakterem a nastavením. Černý²⁶¹ například zmiňuje, že posunků rukou užívají více lidé temperamentní, ale též lidé nejistí a nervózní. Je tedy možné uvažovat nad tím, do jaké míry jsou hosté pořadu pod tlakem, a tedy znervózní, a do jaké míry se na jejich posuncích podílí také míra jejich temperamentu.

²⁵⁹ MORRIS, D. Manwatching. In *Řeč těla* (2008). s. 10, s. 14.

²⁶⁰ KLEIN, Z. *Atlas sémantických gest* (1998). s. 174.

²⁶¹ ČERNÝ, V. *Řeč těla : Neverbálna komunikácia pre obchodníkov i bežný život* (2009). s. 82.

7.3 Proxemika v pořadu *Uvolněte se, prosím*

Proxemiku lze charakterizovat jako způsob, jímž jedinec užívá prostor v blízkosti jiných lidí.²⁶² Užití prostoru je v pořadu *Uvolněte se, prosím* jednoznačně limitováno rozmístěním zařízení společenské situace – nábytku.²⁶³

Černý²⁶⁴ charakterizuje čtyři základní typy rozsazení u stolu. Zmiňuje rozsazení vedle sebe, což charakterizuje jako solidární postoj. Usednutí ke stolu proti sobě naopak označuje za konfrontaci. Dále za lhostejné až netečné považuje rozsazení diagonální. A posledním uvedeným typem je usazení za stolem vedle komunikačního partnera v pravém úhlu, kterému přikládá význam kooperační, tedy příznivý pro vyjednávání a vedení diskuze. Tomuto způsobu rozsazení nejvíce odpovídá rozmístění osob v pořadu *Uvolněte se, prosím*. Z pohledu diváka za stolem sedí moderátor, přisunutím pohovky k rohu stolu vzniká přibližně pravý úhel mezi moderátorem a jeho hostem.

Více s rohem stolu manipuluje ve svém členění zasedacího pořádku Pease,²⁶⁵ který se zmiňuje o rohovém postavení. Uvádí přímo, že takovéto postavení „*zaujímají lidé v přátelském a neformálním rozhovoru*“.²⁶⁶ A zároveň dodává, že tento roh může působit také jako bariéra, jestliže se někdo cítí být ohrožen. V pořadu je v této souvislosti zajímavým prvkem opěradlo pohovky, které tvoří přirozenou zábranu mezi hostem a moderátorem, ale je zároveň užíváno k opření (a většinou i přiblížení) moderátora k hostovi a také k opření (a vytvoření rukou dalšího zátarasu) ze strany hosta.

Proxemiku a práci s prostorem lze nejlépe analyzovat u moderátora. Právě on má nejvíce prostoru a to jak v přeneseném slova smyslu, kdy má z pozice moderátora širší pole působnosti, tak ve smyslu územním, protože není do takové míry fixován na jedno místo.

Ve své podstatě lze rozlišit dvě základní dimenze – jestliže se moderátor ke svému hostu přibližuje, či zda se naopak od něj vzdaluje.

- **Přiblížení:** prvním příkladem výrazné změny vzdáleností je situace z rozhovoru s Horychem. [Jan Kraus:] „*No ale prosím vás, já tomu nerozumím. To znamená* – moderátor **se přikloní** k Horychovi celým tělem, levá ruka je zapřená vzadu o stůl, pravá ruka je z celého těla k Horychovi nejbližší – *vy jste poslal za měsíc 17 179 esemesek?* [Tomáš

²⁶² ČERNÝ, V. Řeč těla : Neverbální komunikácia pre obchodníkov i bežný život (2009). s. 23.

²⁶³ Viz str. 15–16.

²⁶⁴ ČERNÝ, V. Řeč těla : Neverbální komunikácia pre obchodníkov i bežný život (2009). s. 217.

²⁶⁵ PEASE, A.; PEASE, B. Řeč těla (2008). s. 305–313.

²⁶⁶ Tamtéž s. 307.

Horych:] „*Ano.*“ [Jan Kraus:] „*Vás to baví?*“ Proti předchozí vzdálenosti (**obr. 59**) mezi hostem a moderátorem je nyní patrný rozdíl (**obr. 60**).

Obr. 59. Výchozí vzdálenost mezi moderátorem a hostem

Obr. 60. Přiklonění moderátora k hostovi

Po konverzaci o vsetínských hokejstech se moderátor ptá politika Čunka na další podobně skandální téma a také zde se ke svému hostu více přiklání a vstupuje tak do jeho bezprostřední blízkosti. [Jan Kraus:] „*No tak ted'ko ještě jiná věc – moderátor se nahýbá k politikovi – pak byla taková ta aféra s tou vaší sekretářkou. Jak to vypadá?*“ (**obr. 61**) Moderátor opět zaujímá podobný postoj jako u předešlé ukázky, levou ruku má pevně zapřenou o desku stole. Ovšem pravou rukou proti předešlému příkladu nejdříve míří k ústům²⁶⁷, ale nedotkne se jich a položí ji na opěradlo pohovky.

Vše se opakuje při odbočení od tématu, moderátor se chce vrátit ke své původní otázce. [Jan Kraus:] „*No, jak to bylo teda? Je to nesmysl?*“ (**obr. 62**) – v této chvíli je moderátor **zapřen zády do svého křesla**, tedy od politika stále ve větší vzdálenosti. Ovšem politik neodpovídá na položený dotaz přímo. [Jiří Čunek:] „*A co ted' jako? Že byla sekretářka,...*“ [Jan Kraus:] „*Ta vaše aféra, ta aféra – moderátor se opět naklání k politikovi, oběma rukama s propletenými prsty se opírá o opěradlo pohovky – tam se děly věci, já na to koukal...*“ (**obr. 63**)

²⁶⁷ Z výše zmíněného o posuncích směřujících k ústům (a potažmo před ústa) lze vydedukovat také jisté interpretace. Ovšem v této chvíli je primární především analýza vzdáleností.

Obr. 61. Moderátorův pohyb směrem k politikovi

Obr. 62. Zapření do křesla, zvětšení vzdálenosti mezi moderátorem a hostem

Obr. 63. Naklonění k politikovi

Shodný podtón – osobně laděných otázek – je evidentní také v rozhovoru s knězem Czendlíkem; i zde se moderátor chová proxemicky stejně.

[Jan Kraus:] „*No a víte, jak je to ve filmu vždycky? Když přijde to pokušení, ta žena chce svádět toho faráře, on se vždycky začne modlit...*“ – v tomto okamžiku moderátor **zmenší vzdálenost** mezi ním a svým hostem, opře se o opěradlo svého křesla a přenesse tak váhu těla více dopředu směrem k Czendlíkovi. [Zbigniew Czendlík:] „*Ano.*“ (**obr. 64**)

Obr. 64. Zmenšení vzdálenosti mezi moderátorem a hostem

- **Vzdálení:** moderátor se také naopak někdy od hostů oddaluje. Jako například lze uvést následující: krátce po představení političky Jacques. [Jan Kraus:] „*No ne ale tak na druhou stranu – moderátor se **zapírá do svého křesla**, tedy výrazně vzdaluje od političky – *ty zelený taky k tomu přispěly vy jste si tam zavylučovali takticky...*“ (obr. 65) Ale v zápětí se moderátor opět k političce mírně přiblíží.*

Obr. 65. Oddálení moderátora od hosta zapřením se do křesla I.

Také v následující ukázce se moderátor sice od svého hosta – tentokrát herce Taclíka – odtáhne, ale v této pozici nesetrvá dlouho. [Jan Kraus:] „*Pozor! Vy tam přijdete a rovnou vám to jako fláknou, nebo to vznikne – moderátor se ptá v posedu **zapřeném do křesla**, tedy opět výrazně odtaženém od herce – *na základě nějaké zkoušky, nebo pohovorů?*“ (obr. 66) – moderátor se opět vrací do své obvyklé pozice, opřený levou rukou o opěradlo svého křesla.*

Obr. 66. Oddálení moderátora od jeho zapřením se do křesla II.

Když se moderátor baví s producentkou Kaplicky Fuchsovou o jejím muži, tak je též ze strany moderátora patrné oddálení. [Jan Kraus:] „*Tak si musíte jaksi hájit – moderátor se*

odklání a opět zapírá do křesla – *že jste jaksi začínala jako takový objektivní pozorovatel.*“
(obr. 67)

Obr. 67. Oddálení moderátora od jeho hosta zapřením do křesla III.

Z pozorování vybraných pořadů vyplývá, že moderátor užívá různých proxemických vzdáleností vzhledem k právě probíhající diskuzi. Moderátor se přibližuje k hostům, když jim klade dotazy, přičemž se často jedná o otázky osobního charakteru. Naopak jestliže se od hostů moderátor oddálí, nezůstane v této pozici dlouho, po chvíli se vždy alespoň minimálně opět přiblíží, nebo i nakloní k hostovi, čímž výrazně zmenší vzdálenost mezi nimi.

U hostů proxemické chování analyzováno nebylo, ale již z výše uvedené obrazové dokumentace je patrné, že muži a ženy sedí vzhledem k moderátorovi v jiné poloze a tedy i vzdálenosti. Je patrné, že muži jsou k němu blíže, než ženy, ty jsou posazené více k zadnímu opěradlu pohovky. Toto potvrzuje Křivohlavého²⁶⁸ tvrzení, že muži zaujímají vždy menší vzdálenost k další osobě (ať se jedná o muže, či ženu), než žena. Menší vzdálenosti ale zaujímají též lidé s extrovertním charakterem²⁶⁹, tudíž i u této složky je nutné počítat s jejím individuálním aspektem.

8. Závěr

Cílem práce byla analýza vybraných neverbálních prostředků – **mimiky, pohybů rukou a paží, proxemiky** – užívaných moderátorem a jeho hosty v pořadu *Uvolněte se, prosím*. Analýza se týkala pouze vybraných dílů pořadu, což znamená, že nebylo možné příklady

²⁶⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace (1988). s. 44.

²⁶⁹ Tamtéž s. 44.

generalizovat. Zevšeobecňování může často být ale též zavádějící, a to vzhledem k momentálnímu kontextu neverbálního chování.²⁷⁰ Oovšem i přesto přinesl rozbor neverbálního chování určité poznatky.

V analýze **mimiky** bylo za nejčastější pohyb **obočí** označeno jeho pozvednutí, jeho svaštění bylo naopak pozorováno jen velmi zřídka. Pozvednuté obočí bylo zaznamenáno např. u moderátora a to především v úvodu pořadů, když zdravil diváky.

Dále bylo prokázáno, že mimika stejně jako ostatní neverbální projevy je silně ovlivněna individualitou daného člověka.²⁷¹ Lze to doložit na příkladu neverbálního chování politika Čunka, který velmi často užíval pozdvihování obočí. U **mimiky úst** bylo např. zaregistrováno osobité užívání pokřiveného úsměvu, který se objevoval velmi často na tváři moderátora. Herec Taclík v rozhovoru s moderátorem velmi často užíval charakteristického úsměvu s pokleslou dolní čelistí.

Z analýzy **pohybů rukou a paží** vyplynulo, že tyto pohyby nejčastěji a nejvýrazněji ze sledovaných osob užíval moderátor – jednalo se především o regulátory, ilustrátory ukazující směr a ilustrátory korigující tempo a rytmus řeči. Tuto skutečnost lze vysvětlit jistými specifiky, které vyplývají z koncepce pořadu. Moderátor měl samozřejmě více prostoru pro své vyjádření – jak verbální tak i neverbální. V porovnání se svými hosty se moderátor projevoval podstatně více také v oblast proxemiky, což bylo dáno umístěním stolu s moderátorovým křeslem a pohovky s hosty. Lokace nábytku do jisté míry ovlivňovala neverbální chování hostů i moderátora; hosté byli na pohovce více fixováni než moderátor na svém křesle.

V souvislosti s pohyby rukou bylo v analýze popsáno velmi výrazné neverbální chování u politika Čunka, který velmi často pohyboval rukama kolem obličeje – především pak kolem úst, krku a límečku, ale i v blízkosti nosu. Tyto posunky lze řadit mezi afektivní projevy či adaptéry, které nabízejí širokou škálu interpretací.

Analýza též potvrdila – v rámci zmíněných tří vybraných pořadů – jisté **charakteristické prvky neverbálního chování u žen**. Jednalo se o úsměv s pohledem směřujícím vzhůru, dětský obličej atd. U **proxemiky** bylo ověřeno, že v porovnání s mužskými hosty ženy dodržují větší odstup ve vzdálenosti od moderátora.

Posledním důležitým aspektem vysledovaným při analýze pořadů byly **záběry kamery**. Ty totiž zkreslovaly celkový pohled na komunikační akt a to tím způsobem, že zabíraly velmi

²⁷⁰ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 79.

²⁷¹ Jak uvádí např. Vybíral: „...každý člověk má své vlastní neverbální tempo, rychlost gestikulace, změn postojů, mimických změn atd.“ [VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace (2000). s. 75.]

často jen část a ne celek; např. detailní záběry obličeje a ramen hostů. Z tohoto důvodu bylo ovlivněno analyzování pohybu paží a rukou.

Závěrem lze konstatovat, že stanovený cíl analýzy byl dosažen následujícím způsobem: na konkrétních příkladech byly v práci popsány vybrané neverbální projevy a k nim byly přiřazeny jejich možné interpretace. Rovněž byla charakterizována určitá specifika pořadu daná kontextem společenské situace a komunikačního aktu.

9. Seznam literatury

- BÄUMLOVÁ, Barbora. *Tajemství lidského úsměvu : Odlišné interpretace úsměvu v rámci kontextových modalit*. 1. vyd. Praha : TRITON, 2006. 121 s. ISBN 80-7254-781-X.
- BROOKSHIRE, John Thomson. *Média a modernita : sociální teorie médií*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 219 s. ISBN 80-246-0652-6.
- BROSNAHAN, Leger; OKADA, Tea. *Japanese and English gesture : contrastive nonverbal communication*. Tokyo : Taishukan Publishing Co., Ltd., 1990. 162 s.
- BRUNO, Tiziana; ADAMCZYK, Gregor. *Řeč těla : Přesvědčte svou mimikou, gesty a držení těla*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 151 s. ISBN 978-80-247-2008-1.
- ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla : neverbální komunikace pro obchodníky i běžný život*. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2007. 254 s. ISBN 978-80-251-1658-6.
- DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace : 6. vydání*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008. 502 s. ISBN 978-80-247-2018-0. (užito též 1. vydání z roku 2001, 420 s. ISBN 80-7169-988-8.)
- KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106484-X.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 2., upravené vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1994. 186 s. ISBN 80-901059-7-1.
- KLEIN, Zdeněk. *Atlas sémantických gest*. 1. vyd. Praha : HZ editio, 1998. 201 s. ISBN 80-86009-21-1.
- KRAUS, Jan; STINGLOVÁ, Markéta; HÁJKOVÁ, Dagmar. *Uvolněte se, prosím*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství XYZ, 2005. 275 s. ISBN 80-86864-37-5.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha : Academia, 2005. 879 s. ISBN 80-200-1351-2.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme : kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1988. 235 s. ISBN 25-095-88, 73/510-21-8.2.
- LAMSER, Václav. *Komunikace a společnost : Úvod do teorie společenské komunikace*. 1. vyd. Praha : Academia, 1969. 300 s. ISBN 21-005-70.
- LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha : Hodego s.r.o. ve spolupráci s East West Publishing Company, 1989. 229 s. ISBN 80-8663-02-7.
- MIKULAŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 1. vyd. Praha : Grada, 2003. 361 s. ISBN 80-247-0650-4.

- MORRIS, Desmond. *Řeč těla : Bodytalk*. Pohořelice : CPI Moravia Books, s. r. o., 2009. 245 s. ISBN 978-80-7309-786-8.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 1. vyd. Praha : Vodnář, 1995. 397 s. ISBN 80-85255-74-X.
- OSVALDOVÁ, Barbora ; HALADA , Jan a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. rozšířené vyd. Praha : Libri, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.
- PEASE, Allan. *Body language : How to read others' thoughts by their gestures*. 18. vyd. London : Sheldon Press, 1992. 152 s. ISBN 0-85969-653-7.
- PEASE, Allan; PEASE, Barbara. *Řeč těla*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 359 s. ISBN 978-80-7367-449-6.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 327 s. ISBN 80-7178-926-7.
- TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace: Co vám prozradí lidské chování a jednání, a jak toho využít*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2003. 482 s. ISBN 80-7226-429-X.
- VÁVRA, Vlastimil. *Mluvíme beze slov*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1990, 308 s. ISBN 80-7038-128-0.
- VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 264 s. ISBN 80-7178-291-2.
- WATZLAWICK, Paul. *Pragmatika lidské komunikace : Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 1. vyd. Hradec králové : Konfrontace, 1999. 243 s. ISBN 80-86088-04-9.
- WOODWORTH, Robert, S. SCHLOSBERG, Herold. *Experimentálna psychológia*. 2. oprav. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959. 1023 s.

Internetové zdroje:

- MATÁSKOVÁ, Simona. *Ceskatelevize.cz* [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-07]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10266784042&day=1266534000&time=21:35&ch=1&vso=oporadu>.
- WILDER, Carol. From the Interactional View : A Conversation with Paul Watzlawick. *Journal of Communication* [online]. Autumn 1978, 28:4, [cit. 2010-03-07]. Dostupný z WWW: <http://homepage.newschool.edu/~wilder/Articles/PaulWazInteractional.pdf>.

Ceskatelevize.cz [online]. c1996-2010 [cit. 2010-02-25]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW:

<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10214098406&day=1238882400&time=01:50&ch=1&vso=video&idec=209_522_16180/0013&rok=2009#dil209_522_16180/0013>.

Ceskatelevize.cz [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-28]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW:

<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10214098406&day=1238882400&time=01:50&ch=1&vso=video&idec=208_522_16180/0032&rok=2008#dil208_522_16180/0032>.

Ceskatelevize.cz [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-28]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW:

<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10169170641&day=1246744800&time=02:15&ch=1&vso=video&idec=209_522_16180/0041&rok=2009#dil209_522_16180/0041>.

Ceskatelevize.cz [online]. c1996-2010 [cit. 2010-04-28]. Uvolněte se, prosím - TV program - Česká televize. Dostupné z WWW:

<http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=10214098406&day=1261263600&time=01:35&ch=1&vso=video&idec=206_562_22200/0038&rok=2007#dil206_562_22200/0038>.

10. Seznam analyzovaných děl pořadu *Uvolněte se, prosím*

03. 04. 09 Kateřina Jacques, Marek Taclík, Tomáš Horych (41:55 min)

18. 12. 09 Eliška Kaplicky Fuchsová, Zbigniew Czendlik, Alena Křest'anová (42:08min)

27. 07. 07 Jiří Čunek, Jiří Berousek, Michaela Salačová (38:10 min)

10. 10. 08 Jiří Macháček, Kabir Bedi (42:00 min)

11. Seznam obrázků

Obr. 1. Pozdrav diváků (s. 42)

Obr. 2. Nadzdvihnutí obočí (s. 42)

Obr. 3. Pozdvihnutí obočí v údivu (s. 42)

Obr. 4. Tzv. dětský obličej (s. 43)

- Obr. 5. Povytažení obočí I. (s. 43)
- Obr. 6. Povytažení obočí II. (s. 44)
- Obr. 7. Pozvednutí jednoho obočí I. (s. 45)
- Obr. 8. Pozvednutí jednoho obočí II. (s. 45)
- Obr. 9. Svraštění obočí (s. 45)
- Obr. 10. Falešný úsměv (s. 47)
- Obr. 11. Upřímný pobavený úsměv (s. 47)
- Obr. 12. Upřímný pobavený úsměv ústící ve smích (s. 48)
- Obr. 13. Upřímný úsměv (s. 48)
- Obr. 14. Úsměv s pevně semknutými rty (s. 49)
- Obr. 15. Pokřivený úsměv I. (s. 50)
- Obr. 16. Pokřivený úsměv II. (s. 50)
- Obr. 17. Pokřivený úsměv III. (s. 50)
- Obr. 18. Smích s pokleslou dolní čelistí (s. 51)
- Obr. 19. Úsměv s pohledem směřujícím vzhůru I. (s. 51)
- Obr. 20. Úsměv s pohledem směřujícím vzhůru II. (s. 51)
- Obr. 21. Pevně semknutí rtů (s. 52)
- Obr. 22. Skousnutí spodního rtu (s. 52)
- Obr. 23. Mávnutí paží ke kapele (s. 55)
- Obr. 24. Vítání hostů nataženou paží (s. 55)
- Obr. 25. Pokrčení ramena (s. 55)
- Obr. 26. Pozdrav sepnutím rukou a úklonou (s. 56)
- Obr. 27. Pozdrav mávnutím (s. 56)
- Obr. 28. Naznačení telefonování (s. 56)
- Obr. 29. Ukázání na vlastní osobu (s. 57)
- Obr. 30. Naznačení pozice předmětu (s. 58)
- Obr. 31. Naznačení pozice předmětu a osoby (s. 59)
- Obr. 32. Naznačení pozice osoby (s. 59)
- Obr. 33. Ukázání nataženým ukazováčkem (s. 60)
- Obr. 34. Pohyb rukou při naznačení dvou odlišných skutečností (s. 60)
- Obr. 35. Odlišení posunkem ruky dvou časových rovin – minulosti a budoucnosti (s. 61)
- Obr. 36. Naznačení posunky rukou dvou odlišných masových medií – tisku a televize (s. 61)
- Obr. 37. Vykreslení velikosti předmětu rozpětím rukou (s. 63)

- Obr. 38. Tzv. zrcadlení posunku (s. 63)
- Obr. 39. Propletené prsty, sepnuté ruce (s. 64)
- Obr. 40. Rozkládání rukou (s. 64)
- Obr. 41. Doprovodný posunek tempa řeči – mávnutí rukou (s. 65)
- Obr. 42. Pohyb rukou před obličejem doprovázející politikovu repliku (s. 66)
- Obr. 43. Negativní posunek – zakmitání rukou ze strany na stranu (s. 66)
- Obr. 44. Užití ilustrátorů u dalších hostů (s. 66)
- Obr. 45. Naznačení prodírání se davem (s. 67)
- Obr. 46. Naznačení odklánění ustupujícího davu (s. 67)
- Obr. 47. Posunek naznačující psaní SMS (s. 68)
- Obr. 48. Posunek naznačující vyhazování odpadkového koše (s. 68)
- Obr. 49. Naznačení seknutí (s. 68)
- Obr. 50. Ukázání na osobu hosta I. (s. 69)
- Obr. 51. Ukázání na osobu hosta II. (s. 69)
- Obr. 52. Dotyk v oblasti límečku od košile a krku I. (s. 71)
- Obr. 53. Dotyk v oblasti límečku od košile a krku II. (s. 71)
- Obr. 54. Dotyk špičky nosu (s. 73)
- Obr. 55. Promnutí očí (s. 73)
- Obr. 56. Promnutí oka (s. 74)
- Obr. 57. Pohyb ruky v oblasti úst, držení za bradu (s. 74)
- Obr. 58. Mnutí brady po stranách ukazováčkem a palcem (s. 75)
- Obr. 59. Výchozí vzdálenost mezi moderátorem a hostem (s. 76)
- Obr. 60. Přiklonění moderátora k hostovi (s. 76)
- Obr. 61. Moderátorův pohyb směrem k politikovi (s. 77)
- Obr. 62. Zapření do křesla, zvětšení vzdálenosti mezi moderátorem a hostem (s. 77)
- Obr. 63. Naklonění k politikovi (s. 77)
- Obr. 64. Zmenšení vzdálenosti mezi moderátorem a hostem (s. 78)
- Obr. 65. Oddálení moderátora od jeho hosta zapřením se do křesla I. (s. 78)
- Obr. 66. Oddálení moderátora od jeho hosta zapřením se do křesla II. (s. 79)
- Obr. 67. Oddálení moderátora od jeho hosta zapřením se do křesla III. (s. 79)

Anotace

Autor: Šebestová Lucie

Katedra: Katedra žurnalistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Vybrané segmenty neverbální komunikace v televizním pořadu *Uvolněte se, prosím*

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chvojková

Počet znaků: 129 186

Počet příloh: 1 CD

Počet obrázků: 67

Počet titulů použité literatury a zdrojů: 32

Klíčová slova: neverbální komunikace, sociální interakce, late (night) show, společenská situace, komunikační akt, kontext komunikace.

Charakteristika práce: Tato práce se zabývá analýzou vybraných neverbálních prostředků užitých v pořadu *Uvolněte se, prosím* moderátorem a jeho hosty. K těmto neverbálním projevům, které jsou zde doloženy na příkladech z vybraných dílů pořadu, jsou na základě odborné literatury přiřazeny jejich možné interpretace.

Summary

Author: Šebestová Lucie

Department: Department of Journalism, Philosophical Faculty of Palacký University, Olomouc

Work title: Chosen segments of nonverbal communication in the TV show *Uvolněte se, prosím* (*Ease off, please*)

Work supervisor: Mgr. Petra Chvojková

Number of digits: 129 186

Number of enclosures: 1 CD

Number of figures: 67

Number of used literature titles and references: 32

Key words: non-verbal communication, social interaction, late (night) show, social situation, communication act, communication context

Characterization of the work: This work is engaged in analysis of chosen nonverbal means used in the TV show *Uvolněte se, prosím* (*Ease off, please*) by the anchorman and its guests. To these nonverbal expressions illustrated here by examples from chosen show parts their possible interpretations are adjoined based on specialized literature.